

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

MEZUNİYET ÇALIŞMASI

“GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KÜLTÜREL DEĞERLERİYLE SAMSUN”

DANIŞMAN: DOÇ.DR.O.BÜLENT YORULMAZ

HAZIRLAYAN: HANİFE ZENGİN

LEFKOŞA,2001

ÖNSÖZ

Sayırsız kültür ve medeniyet varlıklarını bağrında saklayan Samsun ili, "Kültür birikimi bakımından en önemli değerlerimizi taşıyan bir belge olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şüphesiz Samsun gibi tarihi bir şehrin kültür varlıkları ne tezimdeki metinlerde ne yer alan fotoğraflarla, ne de bu kadar az sayfa ile ifade edilemez. Bulunacak imkanlarla daha mükemmele ulaşacağına inanıyorum.

Tezimi hazırlarken eksiklerim hatta hatalarım olabileceğini peşinen kabul ediyor ve tezimi değerlendirmeye alacak olan Sayın Dekanım Doç. Dr. Bülent Yorulmaz'dan ve diğer okuyuculardan özür diliyorum.

Ben, bu tezimle Samsun'u tanıtmak, anlamak ve yaşamak adına bütün konularıyla sizinle birlikte olmanın heyecanını yaşıyor ve yüreğimde hissediyorum.

Bu tezi hazırlamama, memleketimin bilmediğim yerlerini öğrenmeme beni teşvik eden Sayın Bülent Yorulmaz Bey'e çok teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Ayrıca, tezimin büyük bir titizlikle hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen kardeşim Zeki Zengin, arkadaşlarım Ayşe ve Yasemin Karaçam'a, İlknur Hacıoğlu'na da çok teşekkür ederim.

Benden, maddi ve manevi desteğini esirgemeyen babam Mahmut Zengin ve annem Ayla Zengin'e çok teşekkür ederim.

Saygılarımla,
Hanife Zengin

İÇİNDEKİLER

1- “Samsun” Adının Menşei.....	1
2- Türk Hakimiyetinden Önce Samsun.....	1
3- Türk Hakimiyetinde Samsun.....	2-3
4- Atatürk ve Samsun.....	3-4
5- Atatürk’ün Samsun’a Gelişleri.....	4
5-1-İlk Gelişi	
5-2-İkinci Gelişi	
5-3-Üçüncü Gelişi	
5-4-Dördüncü Gelişi	
6-Samsun’da Üç Önemli Olay.....	6-7
6-1-Peygamber Efendimizin Nalınlarının İstanbul’a Nakli	
6-2-Samsun Büyük Yangını	
6-3-Samsun’da Açılan İlk Kız Okulu	
7-Seyyahların Dilinden Samsun.....	10
7-1-Evliya Çelebi	
7-2-Katip Çelebi	
7-3-Macdonal kinneir	
7-4-Moltke	
7-5-İsmail Habib Sevik	
8-Coğrafi Konumu.....	12
8-1-Yüzey Şekilleri	
8-2-İ klmi	
8-3- Bitki Örtüsü	
8-4- Nüfusu	
9- Kültür.....	15
10- Dini ve Kültürel Yapılar.....	16
11- Alaçam ve Tarihçesi.....	17
12- Kültür ve Tabiat Varlıkları.....	20
13-Asarcık.....	21
14- Ayvacık.....	21
15- Bafra.....	21
16- Çarşamba.....	26
17- Havza.....	27
18- Kavak.....	30
19- Ladik.....	31
20- Ondokuz Mayıs.....	33
21- Salı Pazarı.....	34
22- Tekkeköy.....	34
23- Terme.....	35
24 – Vezirköprü.....	36

25- Yakakent.....	39
26- Gelenek ve Görenekler.....	43
27- Evlenme Görenekleri.....	47
28- Ölüm.....	48
29- Yayla Kültürü.....	49
30- Ev ve Çocuk Oyunları.....	51
31- Halk Müziği ve Çalgıları.....	51
32- Yerleşik Köylerde Oynanan Oyunlar.....	53
33- El Sanatları.....	54
34- Giyim Kuşam Eşyaları.....	55
35- Halk Mutfağı.....	55

GİRİŞ

Medeniyet tarihinin dünyadaki ölümsüz izlerine dikkat edilirse, Türk tarihinin ne kadar geniş bir coğrafyayı kapladığını görmek mümkündür. Samsun, yeryüzü cennetinin en güzel bölümlerinden biri olan ülkemizin en görkemli şehirlerinden biridir.

Tarihi M.Ö. yıllarına uzanan, değişik medeniyet izlerini taşıyan, Danişment-İlhanlı-Selçukluve Osmanlı medeniyet unsurlarını barındıran, zaman zaman deniz yoluyla gelenlerin yağma ve talana sahne olmuş Samsun'umuzun, bütün felaketslere ve tabiat şartlarının ağırlığına rağmen, hala kültür ve tabiat zenginliklerini koruyan fakat kendini yeterince tanıtamamış, kendine ait bilinmeyi bilinenden çok olan bir şehrimizdir.

Ayrıca, Samsun halkı doğruluk, iyilik ve yardımseverlikle birbirleriyle yarışan, devletini, milletini ve bayrağını ölesiye seven, Milli Mücadele'de ilk ateşi yakma bahtiyarlığına erme şansını kazanma gibi bir özelliğe sahiptir.

İşte , böyle sosyal ve kültür yapısına şehrimi ve insanımı tanıtmak için "GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KÜLTÜR DEĞERLERİYLE SAMSUN" isimli tezi hazırlamaya çalıştım.

Saygılarımla

“SAMSUN” ADININ MENŞEİ

“Samsun adının Yunanca “Amisos” kelimesinden gelme olduğu sonundaki “Os” veya “S” ekine bakılarak ileri sürülmüşse de ,kökeninin eski Yunan öncesi döneme dayanmasının daha kuvvetli bir ihtimal olduğu belirlenmiştir. Bu durumda Amisos adının denizyoluyla gelen Yunanlılar tarafından verilmiş bir ad değil, komşu şehir Amasia (Amasya) gibi, Anadolu menşeli bir kelime olduğu anlaşılmaktadır.

Bugün kulladığımız şekilde “Samsun” adının ortaya çıkışının XII. VeXIII. yy. daki Türk hakimiyetine dayandığı .Batı kaynaklarında ise bunun “Sampson”şeklinde geçmeye başladığı görülmektedir. Gerek Samsun ve gerek Sampson şeklindeki söylenişlerin Amisos’tan geldiğine de şüphe yoktur.

Osmanlılar devrinde şehrin adı Samsun olarak anılmış fakat sancak adı olarak Canik ismi kullanılmıştır.

TÜRK HAKİMİYETİNDEN ÖNCE SAMSUN

Samsun Bölgesinde ilk insan izlerinin Tekkeköyde ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Buradaki mağ aralarda ve düz yerleşim yerlerinde yapılan kazılarda Paleolitik (Eski Taş Devri M.Ö. 600.000-10.000) ve Mezolitik (Orta Taş Devri-M.Ö. 10.000-8000)çaga ait eserler bulunmuştur.

Samsun Bölgesinin M.Ö. 5. Bin sonunda başlayarak Kuzey Yunanistan Bulgaristan ve Ege adaları ile sıkı bir ilişki içinde olduğu, bu ilişkilerin kıyı gemiciliği ile sağlandığı ve Geç Katolik Çağda (M.Ö. 3500-3000) bu ilişkilerin orta Anadolu’ya kadar uzandığı tespit edilmiştir.

Bu bölgedeki açık hava yerleşmelerine en erken Geç Katolik Çağda (M.Ö. 1200-600/580)kadar uzanan zaman dilimi içinde yörede tespit edilen yerleşme sayısı 80’e yakındır. Bunlardan Geç Katolik –İlk Tunç Çağı’na M.Ö. (3200.2100) Tarihlenen yerleşmeler Bafra,Kavak , Havza dolaylarında, Orta Tunç Çağına M.Ö. (2100-1600) tarihlenen yerleşmelerise Bafra’nın batı ve güneyinde yoğunluk kazanır.

Geç Katolik ve Tunç Çağlarının tespit edildiği Tekkeköy ,Dündartepe , Kaledroğlu ve İkiztepe’de yapılan bilimsel kazılarda tüm yerleşmelerinin köy karakterinde olduğu ve küçük topluluklar tarafından kurulduğu anlaşılmıştır. Halk ahşap evlerde oturmakta avcılık , balıkçılık ve hayvancılık yaparak geçimlerini sağlamaktadır.

Hititler’in başkenti Boğazköy’de bulunan tabletlerden öğrenildiğine göre de Son Tunç Çağı’ndan (M.Ö. 1600-1200) bu bölgede yabancı bir kavim olan Gaşkalar’ın oturduğu belirtilmektedir. Bu kavim Hitit ülkesine sık sık akınlar düzenlemiştir. M.Ö. 15.yy. başlarında da Boğazköy’ü ele geçirip yakıp yıkmışlardır.

Grek mitolojisi ve antik yazarların notlarından anlaşıldığına göre Greklerin Karadeniz kıyıları hakkında M.Ö. 8.yy. sonunda bilgi sahibi oldukları görülmektedir.

M.Ö. 8.YY. sonunda Kafkaslar yoluyla Doğu Anadolu Bölgesine giren Kimmerler Güney Karadeniz kıyılarında yaşayan halklar üzerinde büyük etkiler bırakmışlardır. M.Ö. 7. YY. m ilk çegreğinde , Frig devletini yıkan Kimmerlerden bir kol Karadeniz bölgesine

yönelerek Sinop'u tahrib ederler : daha sonra bu bölge, kimmerlerin ana yerleşme merkezi olur. M.Ö. 6. YY. başında kimmerler giderek güçlerini kaybederler.

Grekler, Amisos yöresine geldiklerinde Kızılırmak ile Terme arasında yasayan Beyaz suriyeli yahut Kapadokialı adını verdikleri bir halk ile karşılaşılır. Ancak yeterli yazılı belge olmadığından bu yörede yaşayan halkın çok karışık olduğu kabul edilmektedir. Kızılırmak'ın batısında ki bölge de Greklerin Paphlagonlar dediği halk yaşamakta. Themiskyra'dan (Terme) doğuya doğru ise Amazonlar, khalybler, Tiberonoslar ve Mossynoikoslar adı verilen halk toplulukları bulunmaktadır.

Antik kaynakların bildirdiğine göre Amisos, Greklerden önce kurulmuş bir yerleşme idi. Amisos'un ilk adının Enete olduğu bildirilmektedir. Daha sonra Milletosular tarafından bu yerleşme M.Ö. 6. YY. başında zaptedilerek kolonize edilir. M.Ö.6.Y.Y. ortasında Kappadokia'lı lider; Phokaialıların (bugünkü foça şehri) amisos ta yerleşmelerine izin verir. M.Ö. 437 'de daha önce Atinadan Sinop'a gelenlerden bir grup Athenokles liderliğinde Amisos'a yerleşir ve adını Periaieos olarak değiştirir. Amisos kentini kuran Grekler, diğer kentlerde olduğu gibi cadde ve sokaklar meydanlar, evler, tapınaklar, dini ve sivil yapılar inşa etmiş kent meydanlarını heykellerle süslemişlerdir.

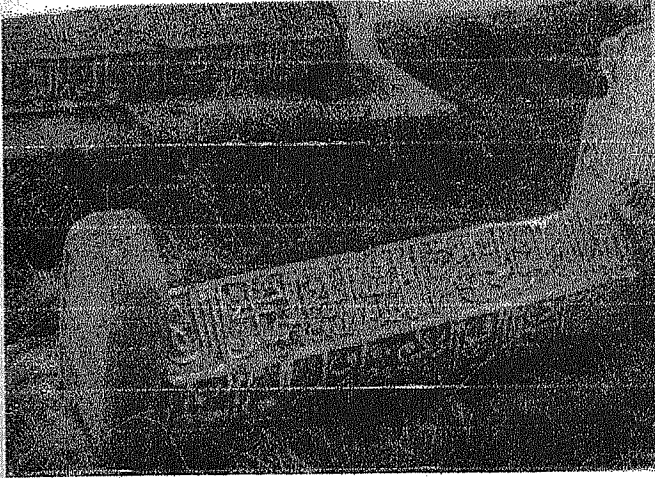
M.Ö. 6. YY. ortalarında Persler'in Annadolu'yu egemenlikleri altına alması sonucu Amisos'un da diğer Grek şehireli Perslere vergi ödedikleri tahmin edilebilir. M.Ö. 4. YY. başlarında Amisos, Kappadokia Satrapı Damates tarafından alınır ve böylece Pers egemenliği altına girer. Büyük İskender'in M.Ö. 334 'te Persleri yenmesiyle Anadolu'daki Pers egemenliği sona erer ve Amisos'a bağımsızlık verilir. Büyük İskender'in ölümünden sonra İskender'in katibi Eumenes'e Kappadokia ile Paphlagonia Pontus satrahlığı verilir. Eumenes'in ölümünden sonra Kassandros M.Ö. 315'te Amisos'u kuşatır. Antigonos, yeğeni Ptolemaios'u göndererek şehri kurtarır ve satrahlığı tekrar kurar.

Amisos M.Ö. 302'de Pontus Kralı Mithridates Kitistes zamanında Pontus egemenliği altına girer. Pontus Kralı Mithridates II (255-220) zamanında Amisos zaptolunur. Mithridates Fopator'un M.Ö. 120'de öldürülmesi üzerine, karısı Laodikeia oğulları adına devleti idare eder. (M.Ö. 120-111 arası). Laodikeia Stefan gölü (Ladik Gölü) kenarında Laodikeia (Ladik) adlı yeni bir başkent kurdurur. Amisos, Mithridates VI. (120-63) zamanında en parlak dönemini yaşar. Şehrin yakınına ayrı surlarla Eupatoria adlı yeni bir mahalle yaptırır. Pontus Krallığı ile Roma İmparatorluğu arasında uzun süren savaşlar süresinde, Roma generallerinden Lucullus Amisos önüne gelince şehrin teslim olmasını ister. Ancak Amisoslular bu teklifi reddederler. Şehrin hücumla zapt edilmeyeceğini gören Roma generali askerlerine Eupatoria banliyösü etrafına toplayarak burayı ele geçirir. Banliyösü düşünce Amisos tamamıyla kuşatılarak M.Ö. 71 sonbaharında ele geçer. İnsanlar öldürülmüş, yağmalanan şehir harabe haline gelmiştir. Lucullus hayatta kalanlara hürriyetlerini vererek şehrin yeniden yapılanması için emir verir. Lucullus'tan sonra yerine geçen Pompeius M.Ö. 64 ilkbaharında Amisos'a gelerek yeni düzenlemeler yapar. Amisos'a Saramene, Gazelonitis, Themiskyra ve Sidene bölgesine verir. Mithridates'in oğlu Pharnakes II Roman'ın iç karışıklıklarından yaralanarak M.Ö. 47'de Amisos'u büyük mücadeleler sonunda fetheder. Caesar, Pharnakes II'yi Zile'de yenerek Amisos'a bağımsızlık verir. M.Ö. 44'te Caesar'ın öldürülmesiyle imparatorluğun doğusunu alan Antonius Küçük Asya'da yeni düzenlemelere göre Amisos, Amaseia ve Neopolis şehirleriyle birlikte krallıklar verilir. M.Ö. 36'da Antonius Amisos'u Tiran Straton'a verir. M.Ö. 31'de Oktavianus Antonius'u Actium'da yener ve Amisos'taki Tiran'ı kovar. Şehre bağımsızlık verir. Çeşitli imparatorlar döneminde çıkan karışıklıklara Amisos şehri karışmaz. Roma İmparatorluğu ikiye bölünce Bizans devletinin

payına düşen kent Amisos adıyla bir piskoposluk merkezi olur. M.S. 10. YY 'da imparator Konstantin Porphyrogenistos'un bir emrinde şehrin adı Amisos olarak geçer.

TURK HAKİMİYETİNDE SAMSUN

İslamhın doğuşundan sonra 863 yılında Arap ordularının saldırısına uğrayan kent yıkılıp yağmalanır .Malazgirt Savaş'ından sonra Türkler Anadoluyu yurt tutmak amacıyla yayılmaya başlarlar.1086'da Danişmendliler Samsun'u kuşatırlarsa da ele geçiremezler.Ancak Samsun'un yakınında yeni bir kent kurarlar. Bundan sonra eski kente "Hiristiyan Samsun" denir.Selçuklu Hükümdarı Kılıç Arslan ülkesini iki oğlu arasında paylaştırdığında (1185) Müslüman Samsun, Hükümet merkezi Tokat olan Rüknettin Süleymanşah'ın payına düşer. Hiristiyan Samsun ise ,önce Bizanslıların.XIV. YY.'ın ilk yıllarından başlayarak da uzun süre Cenevizler'in yönetiminde kalır. Müslüman Samsun , Köseadağ Savaşı'ndan (1243) sonra sırasıyla İlhanlılar, Pervane oğulları (1297), Candaroğulları (1322) ve Tacettinoğulları'nın (1348) denetimine girer .1393'te Yıldırım Beyazıt tarafından alınır. Ancak padişahın Rumeli'de uğraşmasından yararlanan Kubatoğulları 1395'te şehri ele geçirir.Müslüman Samsun'u ikinci kez ele alan Yıldırım Beyazıt ,Bulgar Kralı Mhail Şişman'ın Müslümanlığı kabul eden oğlu Aleksandr'ı (İskender Paşa) buranın valiliğine getirir (1398). Ankara savaşından sonra Anadolu beyliklerini yeniden canlandıran Timur , Müslüman Samsunu, Canik beylerinden Kubatoğulları'na verir (1403).timur Anadolu'dan çekilip gittikten sonra, Osmanlı Şehsadesi Süleyman Çelebi Müslüman Samsun'u Kubatoğullarından alarak Taşanoğlu Ahmet Bey'e verir (1404). Süleyman Çelebi'nin İstanbul yolunda öldürülmesinden (1411) sonra toparlanıp güçlenen

Kubatoğlu Cüneyt Bey ,savaşta yenilgiye uğrattığı Taşanoğlu Bey ile birleşen Tacettinoğlu Hüsametdin Hasan Bey, Samsun üzerine yürüyerek savaşta Cüneyt Bey'i öldürerek topraklarını ele geçirir(1418). Ancak daha sonra Karakoyunlular'ın Erzincan Valisi Pir Ömer'le anlaşan İsfendiyar Bey, Müslüman Samsun'u Hasan Bey'den alarak küçük oğlu Hızır Bey'i buranın valiliğine atar.anadolu seferine çıkan I. Çelebi Mehmet her iki Samsun'u da fetheder. Cenevizliler aşağı şehri yakıp gemilerle kaçarlar.tek

yönetim altında birleştirdiği kentin valiliğini Tacettinoğlu Hasan Bey'e bırakırken, Canik yöresinide oğlu Şahze Murat'ın Ahasya sancağına bağlar (1419).Murat II.'nin cülusu sırasında (1421) çıkan karışıklıklardan yararlanarak Osmanlılar'a karşı ayaklanan Tacettinoğlu Hasan Bey'le kardeşi Mehmet Yavuz bağımsızlıklarını ilan ederler ve Samsun'da ortak bir yönetim kurarlar. Canik bölgesini yönetim altına almakla görevlendirilen Amasya Sancakbeyi Lala Yörgüç Paşa, Samsun'u bir kez daha Osmanlı topraklarına katar (1428). Osmanlı yönetiminde Samsun, Canik bölgesinin merkezi olarak önce Amasya'ya, sonra da Sivas'a (Paşa Sancığı) bağlanır. Kentin ağırlık merkezi Hiristiyan Samsun'dan Müslüman Samsun'a geçerken, limanı da Sinop'un gölgesinde kalır.Yavuz Sultan Selim döneminde kent, Trabzon ve Karahisar'la birlikte yeni oluşturulan Erzincan Eyaletine bağlanır.(1514). Mehmet III., döneminde (1595-1603) Kazaklar'ın saldırısına uğrayarak büyük hasar gören Samsun Kalesi, daha sonra onarılarak sağlamlaştırılır ve içine yerleştirilen muhafızlarla denizden gelebilecek akınlara karşı kentin güvenliği sağlanır. XVIII.yy .'ın ilk

yanısından başlayarak Samsun ile Karadeniz'in öteki limanları, özellikle Kırım arsında yapılan deniz ticareti kentin önemini artırır. Ancak Kırım'ın Osmanlı denetiminden çıkmasından (1774) sonra bu ticaretin gerilemesi, Samsunu olumsuz yönde etkiler. Yörede elbette amacına yönelik olarak konan yeni vergilerden hoşnut olmayan eşraftan bazı kişilerin desteğini kazanan Canikli Ali Paşa, yönetime karşı ayaklanıp Samsun'u işgal eder (1779). Ayaklandırmayı bastırmakla görevlendirilen çapanoğullar'ından Cabbarzade Mustafa Bey, Caniklileri Kavakta yendikten (1780) Samsunla yöresinde dirlik ve düzeni yeniden kurar. Bu kez de Ali Paşazade Hüseyin Beyle birleşen Mütesellim Tayyar Paşa, Samsun'da ayaklanarak Çapanoğullarının Yönetiminde ki Amasya'yı ele geçirir (1805). Erzurum Valisi Yusuf Ziya Paşa Çapanoğullarının yardımıyla Tayyar Paşa kuvvetlerini Trabzon yakınlarında yener. Ali Paşazade yakalanarak idam edilir. Tayyar Paşa Anapaya kaçır (1806). XIX. YY.'ın geçteğinde geç güçlenen Canikli Hazinadar Oğulları Samsun ve yöresini denetimleri altına alırlar. Ancak tazminattan sonra etkisiz durumda kalan hazinedaroğulları özellikle yüzyılın ikinci yarısında kent ve yörede ki tüm nüfuslarını kaybederler. Bu arada Karadenizin Buharlı gemilere açılması ve Bafra ile yöresinde nitelikli tütün ekiminin başlaması Samsun için yeni bir kaynağı olur. Kentin Türk nüfusu arttığı gibi Avrupalı tütün alıcıları ve çeşitli hammadde tüccarları da şehre yerleşmeye başlar. 1869 yılında Samsun'da büyük bir yangın çıkar. Şehrin hemen hemen tamamı kül hale gelir. Ancak zengin bir ticaret merkezi olan Samsun çabuk kalkınır. Birinci Dünya Savaşı sırasında deniz ticareti felce uğradığı için, ekonomik yönden büyük sıkıntılar çeken Samsun, Rus savaş gemilerince dört kez topa tutulur. Önemli ölçüde hasar görür (1915). 19 Mayıs 1919'da Samsun limanına 3. Ordu Müfettişi olarak ayak basan Mustafa Kemal Paşa (Atatürk), Anadolu'da Kurtuluş Savaşı'nı başlatır ve kent de bu özelliği nedeniyle Kurtuluş Savaşı'nın bir simgesi durumuna gelir. XIX.yy.sonlarında Trabzon vilayetine bağlı bir mutasarrıf olarak yönetilen Samsun, Cumhuriyetten sonra kendi adını taşıyan ilin merkezi olur.

ATATÜRK VE SAMSUN

Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu büyük komutan ve devlet adamı Atatürk kısa süren hayatı boyunca asker, devlet adamı ve inkılapçı olarak bir çok şehri gezmiş ve görmüştür.

Kurtuluş savaşını kazandıktan sonra, ölümüne kadar çıktığı yurt gezilerinde 52 il merkezine uğramıştır. Bir çok ile birden fazla ziyaret yapmış, buralarda günlerce haftalarca kaldıkları olmuşdur. Samsun'umuz da ,Atatürk'ü Kurtuluş Savaşı'nı başlatmak üzere misafir ettiği gibi, bunun dışında çeşitli tarihlerde üç defa daha bağrına basarak yaklaşık 36 gün misafir etmiştir(Havza dahil).

Atatürk'ün zaferlerini olduğu kadar inkılaplarını da gezileri içinde değerlendirmek lazımdır. Çünkü O, inkılap kanunları çıkmadan önce halkın içine girmiş, yapacaklarını ve yaptıklarını anlatmaya çalışmış, milletin onayını almaktan geri kalmamıştır.

ATATÜRK'ÜN SAMSUN'A GELİŞLERİ

Atatürk'ün Samsuna gelişi herkesce biliniyor.Mondoros mütarekesi'nin 7.madesindeki: "Müttefikler, kendi emniyetlerini tehditte görünce; sevkelseysi, herbir yeri işgale hakları olacaktır." gerekçesiyle Anadoluyu işgal ediyorlardı. Türk Milleti de, bu hareketi yer yer direnmeler, mitingler yapara protesto ediyorlardı. Bu arada direniş güçleri ve yerl kurtuluş dernekleri kuruluyordu.

Samsun'daki 15. Tümen Makinalı Tüfek Komutanı Teğmen Hamdi Efendi'nin birliği ile azgınlaşan Rum Pontuscularının üzerine yürümesi İngilizler'i harekete geçirdi. İstanbul'a bu hareketi "Soykırım" olarak haber ettiler.

İLK GELİŞİ

"Canik Bölgesi Aayış Dosyası" adı verilen bu rapor günlerdir Anadolu'ya geçmeyi düşünen Mustafa Kemal Paşa'ya müfettişlik görevinin verilmesine sebep olmuştur. 18 kişilik bir heyet ile 19 Mayıs 1919'da Atatürk Samsun'a ayak basıp, o zaman ki Mıntıka Palas'ı karargah yapmıştır.

Mustafa Kemal, Samsun Merkezi ile Kavak ve Havza'da halkın büyük desteğini görmüştür. Kavaklılar: "Durumunuz çok perişandır. Buna bir son verilmesini istiyoruz. Eğer gerekirse dedelerimizden kalan silahlarla bu eşkiyalara karşı koyarız." deyince Atatürk : "Siz bir savunma derneği kurunuz." demiştir. Havza'da da aynı coşku ve heyecanla karşılanınca: "Bizi öldürmek değil canlı canlı mezara koymak istiyorlar. Şimdi çukurun kenarındayız. Hiçbir zaman ümitsiz olmayacağız. Hep beraber çalışacağız ve ülkeyi kurtaracağız. Zaten başka türlü hareket etme imkanı yoktur." İfadesiyle o günlerin korkunçluğunu belirttikten sonra halkın savaşa gücünü arttırıcı dernekler kurulmasını sağlamıştır.

İKİNCİ GELİŞİ

Atatürk Samsun'a 20-24 Eylül 1924'te ikinci kez gelmiştir. Geldiği akşam belediyede eşiyile birlikte onuruna verilen yemekte beş yıl önce sokakları yabancı askerlerle dolu, İç Anadolu ile bağları kesilmiş, yabancı donanma toplarının tehditi altındaki bu şehre çıkışında: "Ben Samsun'u ve Samsun halkını gördüğüm zaman, memlekete ve millete ait bütün tasavvurlarımın yerine getirilebilir olduğuna bir defa daha kuvvetle inanmışım. Samsunlular'ın hal ve durumlarında gördüğüm, gözlerinde okudugum vatanseverlik, fedakarlık, ümit ve tasavvurlarımı müspet bir inanca götürmeme yeter olmuştur." sözleriyle Samsunlulara olan inancını belirtirken ilk ziyaretinde kaldığı Mıntıka Palas, kendisine o tarihte hediye etmiştir. Beş yıl içinde geçen bir çok hadise O'nun bu inancını pekiştirmiştir.

22 Eylül 1924'te yine Samsun Ticaret okulu'nda (bugünkü Milli Eğitim Sağlık Merkezi) öğretmenlerin verdiği çayda her vesile ile dilimizden düşürmeiğimiz: "Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, başarı için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlmin ve fennin dışında mürşit aramak gaflettir, cahilliktir, sapıklıktır." vecizesini söylemiştir.

Amasya'ya geçerken 24 Eylül'de Havzalılara: "Kahraman Havzalıları sizinle en önemli ve yaşlı günlerimde tanıştım. Aranızda günlerce kaldım, bana geçmişin değerli hatıralarını canlandıran şu daire içinde çalışmalarınız ve yardımlarınızdan çok faydalandım çok faydalandım." diyerek onları övmüştür.

Atatürk Samsuna ikinci seferini Hamidiye Kruvazörü'yle yapmıştır. Beş sene evvel Milli Mücadele'ye Samsun'dan başlayışı, bu şehrin halkını büyük lidere bu yönde ayrıca bağlamıştır. Halk Atatürk'ü denizde ve karada büyük bir coşkuyla karşılamış ve büyük sevgi göstermiştir. Yine bu gelişinde öğretmenlere yaptığı toplantıda bir öğretmenin: "İlham ve kuvvet kaynağının ne olduğu" sorusuna "O", "Milletin ta kendisidir." cevabını vermiştir. Bu millet Atatürk'e göre "Milli Terbiye almış" olan millettir.

ÜÇÜNCÜ GELİŞİ

Atatürk'ün Samsun'a üçüncü gelişi "Harf İnkılabı"nı yürütmek için 16-18 Eylül 1928'dedir. İstanbul'dan vapurla gelmiş, 18 Eylül sabahına kadar bir "Başöğretmen" olarak valilikte memurlarla halka yeni harfleri öğretme çalışması yapmıştır. Sonradan Havza'ya hareketle Amasya'ya geçmiştir.

DÖRDÜNCÜ GELİŞİ

Atatürk'ün Samsun'a dördüncü gelişi karayoluyla, Amasya'dan Samsun istikametinde olmuştur. Samsun'da 22-26 Kasım 1930 günlerinde kalmıştır. Çarşamba ilçesini de ziyaret etmiştir. Çarşamba'da Türk Ocağında gençlerle sohbet toplantısı yapmış, oradan ayrılırken ocak defterine: "Çarşamba Türk Ocağı'nda tanıştığım kıymetli gençlik iftihara layıktır." notunu düşmüş, Samsun Türk Ocağı'nda verilen konseri izlemiş, lisede derse girmiş ve 26 Kasım saat 16'da vapurla Trabzon'a hareket etmiştir.

SAMSUN'DA ÜÇ ÖNEMLİ OLAY

1. PEYGAMBERİMİZ (S.A.V.) EFENDİMİZİN NALINLARININ İSTANBUL'A NAKLİ

Necip Paşa ismindeki bir zatın mutasarrıf olarak bulunduğu 1289 (M.1873) yılında, Samsun o tarihe kadar misli görülmemiş bir insan kalabalığına şahit olmuştur.

1286 yılında meydana gelen ve o tarihlerde bile karadeniz sahillerinin en güzel şehirlerinden birisi olan bu zümrüt gibi yemyeşil ve bakımlı memleketin hemen yarısından fazlasını yok edip, bir harebe haline sokan büyük yangın, Kesikbaş Vak'ası, Şaki Hacı Yusuf hadiseleri, Samsun halkı üzerinde nasıl yıllarca silinmeyen acı hatıralar bırakmış mahalli birer tarih mahiyetini kazanmışsa, 1289(M. 1873) sensinde, İstanbul'a nakledilmek üzere Diyarbakır yokuyla Hakkari'den getirilerek Kaptanağa Camii Şerifi'nde halkın ziyaretine sunulan "Nalin-i Şerif'in Samsun'da kısa bir müddet misafir edilişi yerli halk için yine bir tarih başlangıcı gibi kabul olunmuş ve bu kıymetli hatıra yıllarca hafızalardan silinmemiştir.

O sıralarda Samsun'da geçen ve önemi bakımından zihinlerde yerleşmiş olan bazı hadisenin ceyran ettiği filmler içinde doğuran kadınlar: askerden terhis olarak memleketine dönen delikanlılar; evlenen çiftler arasında "Nalin-i Şerif'i Kaptanağa Camisi'nde ziyaret imkanı bulup, üstüne örtülen puşideyi (örtüyü) öpmek, yüzüne gözüne sürmek saadetine ulaşan bahtiyarlar o günü bir tarih olarak kabullenip daha sonra fırsat düştükçe kendi aralarında şu şekilde konuşmuşlardır.

"Ben büyük yangından evvel evlenmişim"

"Mustafa'mı büyük yangından bir hafta sonra doğurdum"

"Nalin-i Şerif geldiği zaman ben sekiz yaşında idim, ağabeyimle beraber gittik.

Sokaklar, caddeler insan kalabalığından geçilmez bir halde idi. Güç bela camiye kadar yanaşabildik. İçeri girmek nasip olmadı. Ağlaya ağlaya tekrar eve döndük".

Nalin-i Şerif'in geldiği gün ben kadelede nöbetçiydim. Gitmek kısmet olmadı. Sonra vapura götürülürken Yalı camisinin önünden seyrettim. Kafile vapura yaklaşırken vapurdan ve tophaneden selam topları atılıyor, binlerce ağızdan çıkan tekbir ve tehlil sedaları etrafı inletiyordu”

“Nalin-i Şerif” nasıl bulunmuş, kimin elinde saklıymış, bu kesin olarak bilinmiyor. Esaslı bir araştırma da mümkün olmadı. Ancak o sıralardaki anlatılanlara göre bir kişi; teki Topkapı Saray'ındaki Mukaddes Emanetler arasında bulunan, diğer tekinin ise akibeti bilinmeyen o mübarek emanetin de Hakkari'de bir kadının veya bir erkeğin elinde bulunduğunu rüyasında görmüş, bu rüyayı bazı kimselere anlatmışlar. Bu rüya döne dolaşa İstanbul'a kadara açılmış ve devrin padişahı olan Sultan Abdülaziz'e kadar ulaşmıştır. Sultan Aziz anlatılan rüyaya hakikaten kıymet vermiş olacak ki hemen mahalinde araştırması için bir heyet oluşturarak Hakkari'ye yollanmış, heyet uzun inceleme neticesinde “Nalin-i Şerif”i bulup ele geçirdikten sonra keyfiyeti İstanbul'a saraya arz etmiş; bunun üzerine o mukaddes emaneti getirmek üzere Samsun'a özel bir vapur gönderilmiş ve Hakkari'deki heyete de emir verilerek emanetim teslim alınıp Samsun'a nakledilmesi bildirilmiştir.

Nihayet günlerce devam eden yorucu bir yolculuktan sonra Samsun'a ulaşan heyet “Nalin-i Şerifi” Kaptanağa Camisi'ne misafir edip üç gün halkın ziyaretine açık bulundurduktan sonra limanda bekleyen vapurla İstanbul'a götürmüştür.

O sıralarda Samsun ve havaliisine yerleştirilmiş olan kırk-elli bin civarındaki Çerkez muhacirler ile Samsun halkından ve civar köy ve kasabalardan ziyaret için gelen yüz bine yakın mahşeri bir insan kalabalığının mübarek emaneti ziyaret edip örtüsünü öpmek isteyen muazzam kalabalık ile Samsun misli görülmemiş, işitilmemiş bir topluluğa şahit olmuş; bu mutlu gün de 1286 büyük yangını, Kesikbaş Vakası gibi eski Samsunlular üzerinde unutulmaz hatıralar bırakmış ve yeni bir tarih başlangıcı gibi özellik kazanmıştır. Camiler, medreseler, mektepler, hanlar, hamamlar ziyaretçilerle zevk ve şeref duymuşlardır. Yine yaşlı Samsunluların açıklama ve ifadelerine göre o binlerce insanın yiyecek ve içeceğini temin edebilmek mühim bir mesele halini almış, civar kasabalardan ekmek temini mecburiyetinde kalmıştır.

Kutsal emanetin Samsun'a getirilişini yakından takip edip gözlem ve intibalarını Trabzon Salnamesi' ne yazmak üzere özel olarak Samsun'a gönderilmiş olan Trabzonlu Mehmet Emin Hilmi Efendi' nin kaleme aldığı Salname'de de bu olayı teyit edilmiştir. Söz konusu Salname “Nalin-i Şerif”in Samsun'a getirilişi ve İstanbul'a naklinin uzun ve ağır bir dille yazılmış olması sebebiyle buraya alınmamıştır.

Samsun Pazar mahallesi'nde oturan, doğumundan beri kütürüm olan 4 yaşındaki bir çocuğun binbir zorlukla Kaptanağa Cami'ine getirilip “Nalin-i Şerif”in sarılı olduğu örtüyü öpmesi, yüzüne gözüne sürmesinden birkaç gün sonra Allah' ın yardımıyla yavaş yavaş yürümeye başladığı ve tamamen iyileştiği; ayrıca Çarşamba'nın Otluk köyünde oturan Çerkez Hazukoğlu Mestan adındaki bir kütürüm ihtiyarın da Samsun'a getirilip akrabalarının sırtında Samsun Rüştüye Mektebi muallimi Mustafa Bey ile Rusumet (Vergi) Sandık Emmini sabıki (eski) Reşit Efendi'lerin yardım ve rehberliğinde Kaptanağa Cami'ine götürülerek mübarek emanetin örtüsü örtürülmüş, yüzüne gözüne sürdürüldükten bir süre sonra o ihtiyarın da Allah'ın inayetiyle yeniden sağlığına kavuştuğu görülmüştür.

Mehmet Emin Hilmi Efendi bu iki gözlemini şu cümlelerle bitirmiştir: bu iki madde havanın zahireden bulunmak cihetiyle aynen derci sahifeyi havadis kılınmıştır.”

2.SAMSUN BÜYÜK YANGINI,

Samsun Canik Mutasarrıfı Arap Hakkı Paşa zamanında 1869 yılında Hançerli Camii Medresesi'nde kazaen çıkan bir yangında Samsun hemen hemen tamamen yanmıştır.

Canik Sancağı o zaman Trabzon Valiliği'ne bağlı olduğunda şehrin yeniden kurulması için teşebbüse geçerek bir Fransız mimar getirtir ve şehir planını yaptırır Fransız mimar,caddeleri hep denize dik ve paralel olarak tespit etmiş, deniz havasının ta en yüksek surlara kadar nüfuz etmesini düşünmüştür.Sokak ve caddeleri o günün ihtiyaçlarına ve ölçülerine göre çok ileri bir yaklaşımla tespit etmiş 10 ila 20 metre genişlikte ceddeler,geniş meydanlar ve bulvarlar teklif etmiştir.

Ancak; söz konusu şehir planı belediye vekiline gelince "Bu kadar geniş sokaklarda at koşuracağız?"vb. yaklaşımla meclis planı kabul etmemiştir. Planı aynen kabul görmeyen Fransız mimar, planı imzalamadan 1870 yılında yurduna dönmüştür.

3.SAMSUN'DA AÇILAN İLK KIZ OKULU

1314 (1898) yılında devrin idarecileri ile şehrin ileri gelenleri el birliğiyle Samsun'a bir kız okulu kazandırmaya muvaffak olmuşlardır.

Fazıla Atabek'ten naklen elde edilen bilgiye göre:

Pazar Mahallesi'nde ZÜBEYDE HANIM BAĞI denilen mahalde, maarif tarafından satın alınarak 1314 yılında MERKEZ İNAS ismiyle üç sınıflı bir kız okulu yaptırılır (bugünkü Bozkurt Okulu). Yine maarif tarafından gönderilen İKBAL Hanım isminde genç ve ciddi bir öğretmen çocukların kaydını yapıyor. Süvari Yüzbaşısı Şemseddin Efendi'nin kızı Salise Hanım, Sadiler Tekkesi'nin şeyhi Mehdi Efendi'nin kızı Besime Hanım ve Hamalbaşlar'ın birer ikişer kaydolmaya başlarlar.

Fakat bir kız okulunun açılışı muhafazakar çevrelerde tepki ile karşılanıyor. Kuru bir tahassubun hüküm sürdüğü bu devirde bir kız okulunun aölmasına teşbbüs etmek kadar, okula kızları göndermekte büyük bir medeni cesaret ister..Fakat eşraf herşeye rağmen bu irfan yurdunu şehre kazandırmaya azmetmiştir. Başta bando-mızıka olmak üzere büyük bir merasim hazırlanıyor.Bütün askeri, mülki erkan ve eşrafın iştirakiyle okulun açılış töreni görkemli bir şekilde yapılıyor.Fakat karanlık çevreler bunu bir türlü hazmedemiyorlar.Türküler çıkarılır,tehtitler savurulur,okul dağılırken yokuşun dibindeki Aksiseda Matbaası'nın önünde bekliyerek, kızların yolunu kesip laf atarlar.Ancak eşraf kararlıdır.Aldıran olmaz. Netcede alışılır ve o türkü çıkaranların kızlarında yavaş yavaş bu okulun öğrencileri olurlar. İşte bu hale gelinceye kadar taraflar arasında epey çetin mücadeleler olur. Okula ilk kaydı olan yuklarıdaki isimlere ilaveten tesbit edilen diğer isimler şunlardır:

Hatipzade Mustafa Efendi'nin kızı Emine Hanım, Hacı Tahir Efendi'nin kızı Sabiha Hanım, Hacı Osman Ağa'nın kızı Zehra Hanım (Tevetoğlu) Hacı Şabanların kızı Cemile Hanım, Hacı Hüseyinoğulları'nın kızı Bakiye Hanım (Bahadır), Muhtarın kızı Emine Hanım, Taşabat Oğulları'ndan Ali kızı Mihri Hanım (Taşan), Hacı Hikmet Efendi'nin 2 kızın Hatice

ve Zehra Hanımlar, Bekir Efendizade Bakiye Hanım (Taşan), (Hatice Hanım sonradan bu okula öğretmen olmuştur.)

Dikkat çeken taraf, bunların hemen hepsinin hacı hoca kızları oluşudur. Bu da o zamanın hocalarının ne derece aydın kişiler olduklarının en açık ifadesidir.

O zamanki dersleri de şöyle sıralanmaktadır:

Kur'an-ı Kerim, Tecvit, İlmüşhal, Kıraat, İmla, hüsnühat, hesap, sarf-ı Osmani, malumat-ı nafia (Elhünerleri).

Ayrıca "Hoca Nine" isminde bir bevvap yani (kamer) kadın, Perşembe günleri çocuklara ilahiler söyletirmiş. Bir nevi Musiki dersi yapılmış. Defter yerine ellerinde birer tahta, kitaplarını da CÜZ KESESİ ismini verdikleri çanta biçimi torbalara koyar, boyunlarına asarlarmış. Şehbenderzade Hilmi Bey'in annesi de okula bir piyano hediye etmiş ve o tarihteki talebelerin kızları, yıllar sonra da piyanodan müzik dersleri almışlardır.

Diploma törenlerinde mutasarrıfın ve şehrin bütün memur ve ileri gelenlerin iştirak ettiği ve bando mızıkla ile marşlar söylenerek, diplomaların verildiği ve diğer erkek okullarının da bu törenlere iştirak ettiklerini yine okulun ilk talebelerinden olan Zehra Tevetoğlu ve Salise Örsmen Hanım bir sohbetle dile getirmişlerdir.

TALEBELER İÇİN ÇIKAN TÜRKÜLER:

Bütün bu işler yürürken dedikodular da durmuyor, çıkarılan türküler düğünlerde bile çalınıp söyleniyormuş. Mesela öğretmen İkbal Hanım'ın pek tabii olarak idarecilerle teması da ayrıca dedikodulara zemin teşkil ediyor, kızcağzın oturuşu, kalkışı söz oluyormuş. Mesela devrin icaplarına göre bir muallimenin medrese hocası gibi davranması gerekirken, kalkıp zamanın hakimi Fazıl Kadı ile Çarşamba kazasına düğüne gitmesi büyük bir hata sayılıyor. Genç öğretmeni, evli barklı kadı ile dile alarak türkü çıkarıyorlar. Siyah-beyaz karışımı bir habeş güzeli olan İkbal Hoca hanım bütün dedikodulara göğüs gererek vazifesine başlı kalmayı başarıyor ama, fazla hassas oluşu, tahammülünü azaltıyor. İki sene sonra veremden ölüyor.

İkbal Hanım için türkülerden elimde şu kadarı var:

*Mektebin yolunda bir büyük bahçe
Hakim Bey'in cebinde kalmadı akça
Aman da hoca hanım etmemeliydin,
Sen bu düğüne de gitmemeliydin.*

Talebelere çıkarılan türkülerden iki örnek de aşağıdadır. Bu okula mimemeyis olarak gelen bir zat, Hacı Osman Ağa'nın kızına gönlünü kaptırır ve talip olur. Erver Kadı da evlidir Vermiyorlar kızı. Bu haber ortaya yeni bir türkü çıkartıyor.

*Mektebin yolları çizgi çizgi
Mektebe gidiyor elinde cüz'ü
İmana gelmiyor Hacı Osman'ın kızı.*

Diğer bir türkü de Hacı Hikmetler'in kızı Hatice Hanım için çıkmıştır. Fakat bunun hangi dedikoduya dayandığı öğrenilmemiştir. Belki de sonradan okulda öğretmen olduğu içindir.

*Mektebin yollarını arşınlamalı
Hakim baba geliyor karşılamalı
Hacı Hikmet'in kızını da kursunlamalı*

İşte Samsun'da açılan ilk kız mektebi Merkez İnas'ın yani bugünkü Bozkurt Okulu'nun maceralı tarihçesi hakkında derleyebildiklerim. Yazık ki, bu okulun açılışı hakkında resmi kayıtlarda en ufak bir bilgiye rastlanmıyor. Ben bunu o devri yaşayanlardan Salise Örsmen ve Zehra Tevetoğlu Hanımlar'dan öğrenmiştim.

Okulun ismi bir müddet de Merkez Numune Okulu olmuşsa da cumhuriyetin ilanından sonra, "Bozkurt" ismini almıştır. Bu ismini de okula merhum tarih öğretmeni Kazım Dilçimen ile Torik Kemal isimli bir öğretmen vermişlerdir.

Kendilerinden bilgi edindiğim yukarıda isimleri geçen ve zattan başka, Bozkurt Okulu'nda uzun yıllar müdürlük etmiş olan değerli öğretmen Apdullah Kırmacı ile muhterem hocam Hatice Bozkurt hanımefendi saygı ile hayırla yad etmek isterim.

Yazın geçen mutasarruf rahmetli Sedat Simavi'nin babası Hamdi Bey'dir.

SEYYAHLARIN DİLİNDEN SAMSUN

EVLIYA ÇELEBİ

1645 Yılında Samsun'u ziyaret eden Evliya Çelebi Samsun hakkında şunları yazmıştır. "Canik toprağında Voyvadalıktır. Emanettir. 150 Akçalı kazadır. Yeniçeri Serdarı, Kethüdası, Kale Dizdarı ve neferleri vardır. Halkı tümüyle gemici ve kendirci olup, avam takımı yoktur. Fakat bilginleri çoktur. Herkes kudretine göre akça, gökçe fakat pakça temiz giyer. Şehir, Sinop tarafına düşer. Kalesi deniz kıyısında sağlam bir taş yapıdır. III. Mehmet (Egri fatihi) döneminde Ruslar bu kaleyi istila edip bazı yerlerini yıkmış iseler de sonra yine onarılarak

müstevhi edilmiş ve nefesler konmuşmuştur. Yetmiş Kulesi iki bin bedeni vardır. Samsun şehrinin suyuna (Kanavkariz) derler, lezzetli bir sudur. Evleri kiremitli, bağlı, bahçelidir. Medrese, imaret, darülhadis gibi şeyleri yoktur. 7 tane sübyan mektebi vardır. Limanı yoktur. Açık yerdir ama yine demir atılabilir. Dağlarında yaban üzümü, nar rengi armut turşusu meşhurdur. Nice bir fiçılarla İstanbul'a getirilir. Gemi palavaları için kendir ipleri ise bütün dünyaya yetecek kadar çoktur."

KATİP ÇELEBİ (XVII yy.)

"Samsun Karadeniz kıyısında Kefe'nin tam karşısında ünlü ve görkemli bir kasabadır. Amasya suyu kasabasının doğusundan geçerek denize dökülür. Samsun'un güneyindeki dağ bir yay çizerek batıdan ve doğudan denizle birleşir. Samsun su silsilelerin oluşturduğu bir yarım çember ile Karadeniz arasında alçak bir düzlüktür. Kayada eski yapı olarak bir kale ve kalenin içinde camiler, hamamlar ve çarşı vardır. Yörenin bir özelliği birkaç ev biraraya getirilerek küçük bir yerleşim oluşturmasıdır. Böylece 3-4 evi içeren, birbirinden uzaga serpiştirilmiş öbeklere mahalleler adı verilir."

J.MACDONAL KİNNEİR

1813-1814 yıllarında Anadolu'yu gezen ilk İngiliz seyyah J. Macdanol Kinneir ise; "Koy kenarında ağaçlıklar arasında kurulmuş güzel bir Samsun manzarasından bahisle; şehrin etrafının Türkler tarafından inşa edilmiş olması lazım gelen bir sur ile çevrili olduğunu, beş hamamı ve büyük bir hamı bulunduğunu, nüfusunun 2000 olduğunu" anlatmaktadır.

MOLTKE (XIX.yy.)

"Samsun pek hoş, eski bir Ceneviz kalesi, birçok güzel yapı, Türklü konağı, birkaç taş cami ve han, ta uzaktan göze çarpıyor. Bütün kasaba bir zeytin ormanı ile çevrili, bu zeytinlikler dağ kaplıyor ve aralarından sevimli köşkler ve bahçeler, evler görülüyor. Tepenin doruğunda bir köy var. Onun arkasında da 3300 ayak kadar yüksek ormanlık dağlar yükseliyor.

Öğleden sonra limanın ve çevrenin pılanını almak için faydalandım. Şehrin çeyrek mil kuzeyinde eski bir mendirek harabesiyle kazılan temeller buldum; bunlar dev iri yontma taşlardan yapılmıştı. Bunların arkasında tepe eski sur kalıntılarıyla çevrilmişti. Daha ilk çağlardan beri adı fenaya çıkan Karadeniz ne çok fırtınalıdır, ne de bizim Baltık Denizi gibi k Denizi gibi çoğu zaman sisle örtülüdür. Onun gibi sıcak ve çatak yerleride yoktur. Büyük tehlike en başta muhafazalı iskeleler ve emniyet altına alınmış limanların olmayışındır." diye kenti tanıtmaktadır.

İSMAİL HABİB SEVÜK

İsmail Habib Sevük, 1936'da Samsun'un panoramasını şöyle çizer:

"Renkli iki ırmak; biri kızıl, biri yeşil; Karadeniz'in Mezopotamya, kıyının sıradağları arasında bu iki ırmak, güneyden kuzeye uzanarak, iki koldan denizi fethede ede büyük bir yarım daire çizerler. Daire'nin dibi Anadolu'nundur. Kabarık yanları, ırmaklarıdır. Düzlük çalışkan iki ırmağın oluşturduğu o iki kara düzlüğü, vapurdan sağlı sollu iki ufku sonunda

denizin içine kilometrelerle mavimsi birer çizgi gibi uzanmış görünürler. Samsun bu iki renk ağzının tam ortasındadır.

Samsun, denize bakarken sağda sola doğru gittikçe satırları daralıp istifaları azalan dört müsellesten (üçgenden) ibaret. Müsellelerin deniz kıyısındaki kaideleri birbirine bitişik ve tepelere doğru uzanan zirveleri birbirinden ayrı. En sağdaki müselle şehrin en dolgu ve büyük kısmı; Orta yerde sarı boyalı bir kilise, belli eskiden orası Hıristiyan mahallesi olacak. İkinci müselle, ötekilerden daha basık, büyük gövdeli yapılar ve tütün depoları; anlaşılıyor şehrin ticaret merkezi orası. En solda sonuncu kısım, bu müselle sin sivriliği daha belirsiz. Sahilde kocaman duruşlu hükümet konağı, ortada mektepler, en kıyıda lise; belli resmi Samsun orada. Bu son iki kısımda hiç minare yok. Demek ki Samsun'un iki sağı daha eski ve iki solu daha yeni."

COĞRAFYA

1-COĞRAFİ KONUM

Samsun Karadeniz Bölgesinde, Karadeniz sahil şeridinin orta kısmında yer alan bir şehrimizdir. Batıdan Sinop, doğudan Ordu, güneyden Tokat ve Amasya ile komşu olan Samsun'un kuzeyinde Karadeniz bulunur. Orta Karadeniz bölümünde yükseklikleri azalan Karadeniz dağları, Samsun'u İç Anadolu'ya kara ve demir yolu ile en kolay şekilde bağlamaktadır. Bu durum Karadeniz Bölgesinde Samsun'un önemini bir kat daha artırmaktadır. Arasında yer almaktadır. Türkiye'de önemli ovaları olan Çarşamba ve Bafra delta ovaları ilimizin doğu ve batısında yer almaktadır. Yüzölçümü ise 9579 kilometrekaredir.

2-YÜZEY ŞEKİLLERİ

Yeryüzü şekilleri bakımından Samsun'u üç kısımda inceleyebiliriz. Birincisi güneydeki dağlık kesim, ikincisi güneydeki dağlık kesimle kıyı şeridi arasında kalan kuzey yamaçları ile deniz kıyıları arasındaki yaylalar, üçüncü kısım Kızılırmak ve Yeşilirmak akarsularının delta ovalarında oluşmuş ovalardır. Bu deltalarda yer yer göllerde oluşmuştur. Samsun'un alanının % 44,9 dağlar, % 37,2 platolar, % 17,9'unu da ovalar meydana getirir. Samsun'da Kuzey Anadolu sıradağları yükseltisinin düşmesi ve iç kesimlerdeki dağ sıralarının basık olması, Karadeniz kıyısı ile iç kesimler arasındaki ulaşımı kolaylaştırır. Genellikle doğu batı doğrultusunda uzanan, il topraklarının iç kesiminde ve doğusundaki dağlara Canik dağları, batıdakine Çangal dağları denir. En yüksek nokta Canik dağları üzerinde bulunan Akdağ'dır. 3162 m.

Sahildeki kıyı ovaları ile Kızılırmak ve Yeşilirmak'ın denize döküldüğü yerdeki delta ovaları Samsun'un başlıca ovalarını teşkil eder.

AKARSULAR

a- **KIZILIRMAK**, Sivas yakınlarındaki Kızıldağ'dan doğup, İç Anadolu büyük bir yay çizdikten sonra Vezirköprü'de Samsun sınırları içine girer ve Bafra ilçesinin 2 km. batısından geçtikten sonra Bafra burnunda deniz'e dökülür. En fazla suyu nisan, temmuz aylarında taşır. Sonbaharda ise suları oldukça azalır.

b- YEŞİLIRMAK, Sivas'ın Koyulhisar ilçesi yakınındaki Köseadağ'dan doğan Yeşilirmak, Tozantı çayı, Çekerek suyu ve Kelkit çayını da aldıktan sonra Samsun, Tokat sınırlarını oluşturur, daha sonra Samsun topraklarına girer ve kuzeye akarak Çarşamba ovasına ulaşır. Çarşamba ilçesini ikiye bölen Yeşilirmak bu kısımda geniş bir delta ovası oluşturur. Yeşilirmak'ın suları ilk baharda kabarır, sonbaharda azalır.

c- MERT IRMAĞI, Ladik ilçesinin kuzeyinde Hacılar dağından doğar, Kavak ilçesinin güneyinde bir süre aktıktan sonra kuzeybatıya döner, Samsun'un doğusunda Karadeniz'e dökülür.

d- KÜRTÜN ÇAYI, 35Km. uzunluğunda olan Kürtün Çayı Mahmutlu Köyü yakınlarından doğar. Yatak genişliği 30-35 m. olan bu akarsu Samsun'un Atakum ve İlkadım belde sınırlarını oluşturarak Karadeniz'e dökülür.

e- TERME ÇAYI Karaorman'dan doğar, Terme'deki çeltik tarlalarını sular, Terme ilçesini ikiye böldükten sonra Karadeniz'e dökülür.

f- KARABOĞAZ DERESİ, Köseler dağından doğar. Çarşamba ve Terme'den geçerek Simenit gölüne dökülür.

GÖLLER

Samsun'da irili ufaklı göllerin büyük bir kısmı Bafra ve Çarşamba delta ovalarında yer almaktadır. Bunların dışındaki önemli göller ise Simenit ve Ladik gölleridir.

a- SİMENİT GÖLÜ, Terme ilçe merkezinin kuzeyinde denize yakın bir yerdedir. Çevresi sazlık olan gölde balıkçılık yapılır.

b- ALTINKAYA BARAJI, Altinkaya Barajı, Bafra ilçesinin 27km. güneybatısında Kızılırmak üzerinde olup, yarı gömülü tipte yapılmıştır. Yıllık elektrik üretimi 1.632.000.000 Kw saattir.

c- DERBENT BARAJI, Bafra ilçesinin 12km. güneybatısında Kızılırmak üzerindedir. Enerji ve sulama amacıyla yapılmış, kil çekirdekli kaya dolgu tipinde bir barajdır.

d- SUAT UĞURLU BARAJI, 1975 yılında yapımına başlanan barajdan, 1983 yılında enerji üretimiyle başlanmıştır. Bu barajdan yılda ortalama 273 000 000 KW saat elektrik üretilmektedir.

e- ÇAKMAK BARAJI, Samsun il merkezinin 30 Km. kuzeydoğusunda Abdal Irmağı üzerindedir. Yapımına 1982 yılında başlanmış, 1988 yılında bitirilmiştir. Samsun'a içme, kullanma ve endüstri suyu temin etmek maksadıyla yapılan baraj, zonlu toprak toprak dolgu tipinde yapılmıştır.

3. İKLİM

Samsun'da iklim ılımandır. Yağışlar Doğu Karadeniz bölümünden az, sıcaklık ortalaması yüksektir. İklim Samsun'un iç kesimi ile iç kısımları arasında farklılık gösterir. Sahil kesimi Karadeniz'in etkisinde olmasına karşılık, iç kesimler yükseklikleri 2000 metreye ulaşan dağların etkisi altında kalmaktadır.

Samsun'da 37 yılın sıcaklık ortalaması 14.3 dir. Bu sıcaklık komşu illerin sıcaklık ortalamalarından yüksektir. En sıcak aylar, temmuz, ağustos; en soğuk aylar ise, ocak, şubat aylarıdır. Yağış, Batı Karadeniz ve Doğu Karadeniz bölümlerinden daha azdır. Yıllık ortalama 735 milimetre olan yağış en fazla aralık ayında düşmektedir. Kışları biraz soğuk olan Samsun'da yağış daha çok yağmur şeklindedir. İç kesimler ise karlı geçer.

Samsun'da en fazla güneybatı (Lodos) rüzgarı eser. En hızlı rüzgar da kuzeybatıdan esmektedir.

4. BİTKİ ÖRTÜSÜ

Doğal bitki örtüsü bakımından zengin olan ilimizde orman örtüsü insanlar tarafından büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır. 1000-1200m. yükseklerde kışın yapraklarını döken ağaçlar yer alır. (Özellikle gürgen, meşe, kestane, ıhlamur, kayın gibi) 1200-1800 m. yükseklikte iğne yapraklı (sarıçam, karaçam gibi) ağaçlar hakimdir.

Kıyıda ve akarsu boylarında kavak ve söğüt ağaçları yer alır. Samsun'un Çarşamba, Kavak, Alaçam ve Vezirköprü ilçeleri orman bakımından oldukça zengindir.

Kuzeyde Bafra ovası'nın büyük bölümü sululu ve kuru tarıma alınmıştır. Doğal bitki örtüsü çayır otlarıdır.

5.NÜFUS

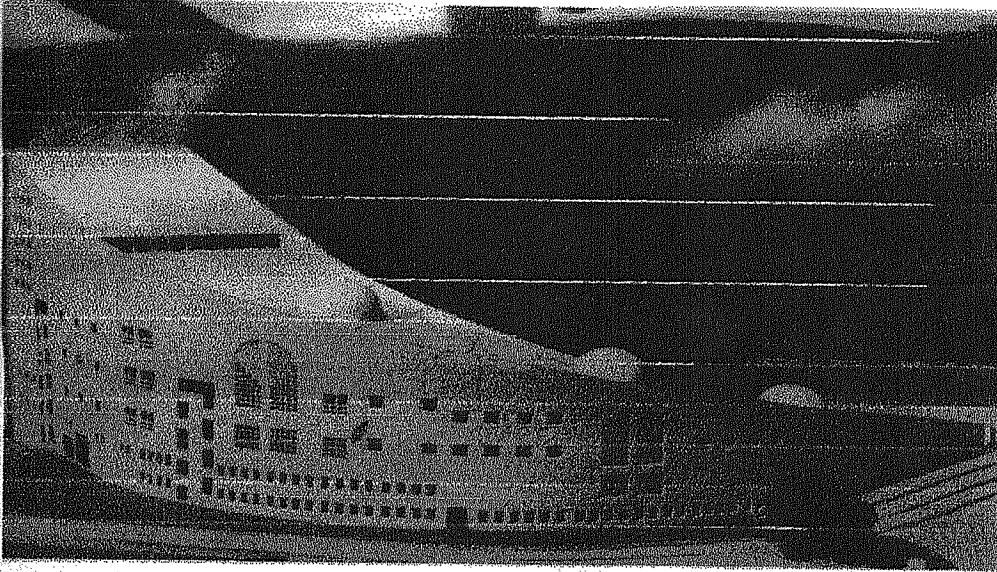
Samsun Cumhuriyet'ten sonra hızlı gelişen illerimizden birisidir. Bu gelişmenin sebebi konumundan kaynaklanmaktadır. Karadeniz kıyılarını en kolay şekilde İç Anadolu ve diğer bölgelere bağlayan yolların kavşağında bulunur. Bafra ve Çarşamba ovaları da buradadır. Bu özellikleri ile ekonomik yönden ve nüfus yönünden hızlı bir gelişme göstermiştir. Ülkemizde ilk resmi sayımlar 1927 yılında yapılmıştır. 1927 yılında Samsun'un nüfusu 260868, 1935'te 337818'dir. Nüfus'un bu tarihler arasında artması Doğu Karadeniz bölümünden gelen iç göçler ve İstiklal savaşı'ndan sonra silah altındaki askerlerin terhis edilmesi dolayısıyla doğumların artması ve diğ göçlerle ülkemize gelen göçmenlerin Samsun'a yerleşmesinden kaynaklanmaktadır. 1940 yılında nüfus artmasının azalmasını nedeni 2. Dünya savaşı'dır. 1960 yıllarına doğru hızlı nüfus artışının nedeni ekonomik ve sosyal yönden olan değişikliklerdir. 1960 yılından sonra nüfus artışı yavaşlamıştır. Ücretlerin azalması, iş bulma imkanlarının zorlaşması ve iş temini için başka illere ve Batı Almanya'ya göç etme nedeni ile nüfus artışı azalmıştır.

Ülkemizin genelinde olduğu gibi Samsun'da da köy nüfusu azalmakta şehir nüfusu artmaktadır. Son sayımda (1990) Samsun'un nüfusu 1.158.400; merkez ilçe'nin 303.979'dur.

İlimizde okur-yazarlık oranı ortalama 1935 yılında %19 iken 1990 yılında %79'a çıkmıştır. Erkekler 1935'te %29, kadınlar %9, 1990'da ise erkekler %88, kadınlar %70 oranında okuma-yazma bilmektedirler.

Bu oranın 100'e yaklaşması Samsun'un sosyal, ekonomik ve kültürel yönden olumlu bir konuma gelmesinde etkili olmaktadır.

KÜLTÜR

Kültür bir milletin temel hayat kaynaklarından biridir. Milletlerin gerçekten hür ve bağımsız olmasının delili, kültürel kimliği muhafaza etmesine bağlıdır. Diğer bir ifadeyle, Kültür kökü eskiye dayanan, geleceğe açık olan ata mirası değer yargıları olup; Milletlerin bir

arda oluşlarının veya beraber yaşama duygularının neticesi olarak çıkmış, bu değerlerle kendisini ifade etmiş kimölik bulmuştur. Onun içindir ki; "Kültürüne sahip çıkabilen, yaşayan, yaşatan ve geleceğe taşıyan milletler var olan; bu değerlerine sahip çıkamayanlar da yaşamayan milletler olarak tarihteki yerlerini almışlardır." Dogal güzellikleri, anıtsal nitelikleri, yerleşim yerleri, mimari eserleri, el sanatları vb. gibi **KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI**; dogumdan ölüme, giyimden kuşama, yemeden içmeye vb. **FOLKLORİK DEGERLER**, kültürün birer ögesidir. Uygulama alanı çok geniş olmakla birlikte konuşma dilinin; şive ve ağız gibi bazı yörelerde değişik konuşulması veya bazı yemek çeşitlerinin yapılmasının aynı olmakla birlikte, yöreye göre farklı isimlendirilmesi vb. sebeplerle kültür, yöreselliklerde arz etmektedir.

Doğu ve Batı Karadeniz'in kesiştiği noktada kalan Samsun'un çok eski bir medeniyete sahip olması, XIX yy. ve XX yy. başlarında dışarıdan gelen göçlerle çok değişken bir yapıda bulunması, kültürel açıdan farklılıklar gösterdiğinden, bu kitapta sondajlama usulü ile yörelere ait isimlendirmelere yer verilmiştir.

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI

Tarihi ve Kültürel zenginliğimizi oluşturan; korunması gerekli olan güzellik, gariplikleri ile dogal ve jeolojik olayların oluşturduğu ilginç görünüm ve asırlık ağaç topluluklarının bulunduğu alanlar "DOGAL SİT";

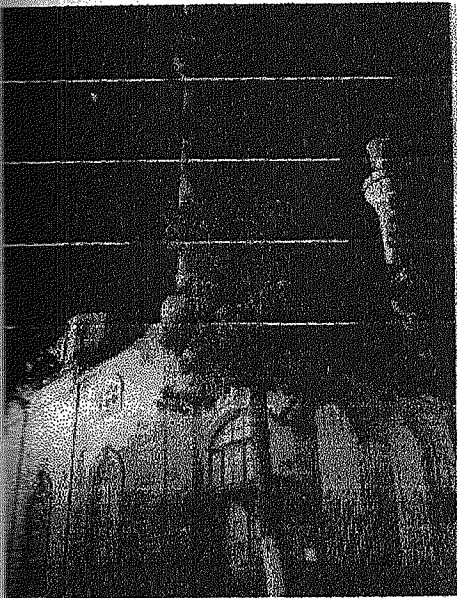
Bir araya gelişleri ile teker teker taşıdıkları değerlerin toplamından daha fazla değişik değer oluşturan dogal ve insan ürünü çevre elemanlarının (bitki örtüsü, sokak dokusu, duvar, çeşme vb.) homojen oluşları, estetik ve tarihi açıdan taşıdıkları değer nedeniyle bütünlük gösteren alanlar "KENTSEL SİT";

Antik bir yerleşmenin veya eski bir medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer ya da su altında bilinen veya meydana çıkarılan alanlar "ARKEOLOJİK SİT";

Kerpiç, ağaç ve taştan yapıların aynı alanda inşa edilip, yıkılmasıyla oluşan yapay yükseklikler "HÖYÜK";

Mezar-tepe anlamındaki yerler "TÜMÜLÜS";

Cami, türbe, medrese, han, hamam, köprü vb. binalar DİNİ VE KÜLTÜREL yapılar; ev, konak, saray vb. yapılar SİVİL MİMARLIK örnekleri olarak "Taşınmaz Kültür Varlıklar"ını ifade etmektedir.

İlimizdeki bu değerler tarihi açıdan olduğu kadar turizm açısından da büyük önem arz etmektedir.

MERKEZ İLÇE SAMSUN DİNİ VE KÜLTÜREL YAPILAR

BÜYÜK CAMİ Ulu Cami, Hamidiye Camii, Valide Camii gibi çeşitli adları da vardır. 9 Eylül 1884'te Batumlu Hacı Ali tarafından yaptırılmış, Sultan Abdülaziz'in annesi tarafından onarımı yapılmıştır.

Büyük avlu içinde yer alan cami, kesme taştan yapılmış çifte minarelidir. Merkezde bir ana, etrafında dört küçük kubbe bulunmaktadır. Ayrıca son cemaat yerinin üstünde iki kubbe daha mevcuttur. Kubbe kalem işleriyle, ahşap işleri ise madalyon, yıldız motifleri ise bezemelidir. Kubbe kasnagını çevreleyen 16 tane yuvarlak kemerli pencere ve ana duvardaki yuvarlak kemerli büyük pencerelerle yeterli ışık sağlanmıştır. Ayrıca üç cephesinde rozet şeklinde ve vitraylı ışık penceresi dikkati çeker. Çifte minaresi tek şerefelidir. Samsun'un en büyük camisidir.

KURŞUNLU CAMİİ Pazar Mahallesi'nde 100. Yıl Bulvarı üzerindedir. Molla Fahreddin tarafından 4 Haziran 1340 yılında yaptırılmıştır. Kare planlı, merkezi tek kubbeli yapıdır.

YALI CAMİİ Buğday Pazarı'ndadır. 1312 yılında Sadık Bin Abdullah tarafından yaptırılmıştır. Merkezi tek kubbeli, bir sıra tuğla, bir sıra taş kullanılarak yapılmıştır. Kare planlı ana mekânın kuzeyine sonradan son cemaat yeri eklenmiştir.

PAZAR CAMİİ Pazar mahallesi'nde Hazinadar Zade Süleyman Paşa vakıf ve hayratındadır. 14. yy. İlhanlı yapısıdır. Dikdörtgen planlı ahşap çatı örtülüdür. 1819'da onarılmıştır.

KALE CAMİİ Kuyumcular çarşısındadır. M. 1314'te İlhanlı Valisi Emir Timurtaş Paşa adına yaptırılmıştır. Onarımlarla mescide dönüştürülmüştür.

HACI HATUN CAMİİ Saathane Meydanı yakınındadır. İbrahim kızı Hacı Hatice Hatun tarafından 1694'te hayrat olarak yaptırmıştır. Onarımlarla büyük değişikliklere uğrayan cami, kesme taştan ve tuğla hatıdır. Kare planlı, tek kubbeli yapının minaresi batıdadır. Bu cami içinde Hacı Hatun'un mezarıda bulunmaktadır.

İSA BABA (ESE BABA) CAMİ ve TÜRBESİ Cedit Mahallesi'ndedir. 15. yy. da yapılan ilk yapı özgün biçimi ile gümümüze ulaşmamıştır. Kare planlı küçük bir mescit türbeden oluşan yapı 1895'te onarılmış, 1975-1976'daki son onarımda ise cami ve türbeye dönüştürülmüştür. İsa Baba'nın, halkın deyimiyle Ese Babanın kimliği hakkında kesin bir bilgiye erişilmemiştir.

ŞEYH SEYYİD KUDBETTİN CAMİİ ve TÜRBESİ Caminin yapıldığı tarih belli değildir. Şeyh Kudbettin tarafından yaptırılmıştır. Cami ve turbe bitişiktir. Dikdörtgen planlı cami, ahşap çatıyla örtülüdür. Önünde "L" biçiminde son cemaat yeri vardır. Caminin güneyndeki türbe kare planlı, beşik tonozludur.

Şeyh Seyyid Kudbettin büyük islam alimi ve mücahidlerindedir. Abdulkadir-i Geylani (M. 1078-1166) hazretlerinin torunu olup babası Muhyiddin'dir. Eski tarihle 722 yılı Sefer ayının 15'i günü (M. 1322) ölmüş ve buraya gömülmüştür. günü (M. 1322) ölmüş ve buraya gömülmüştür.

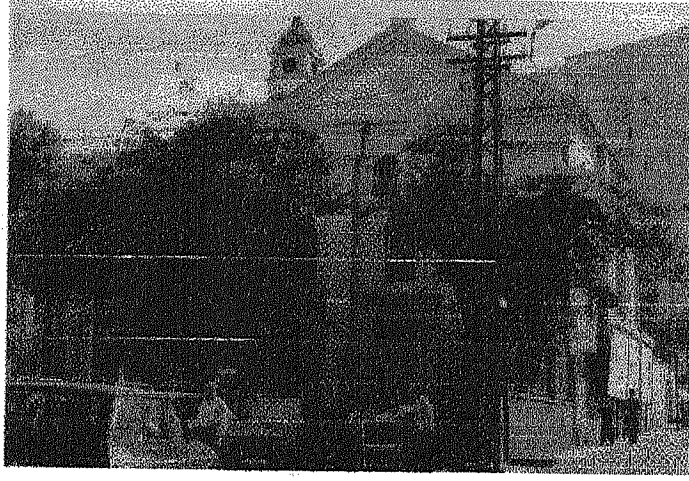
HANÇERLİ CAMİİ Hancerli Mahallesi'nde bulunmaktadır. Depremde tamamen yıkılmış, sonradan yeniden yaptırılmıştır. Üzerinde kitabe bulunan minaresi Samsun'un en eski ve ilgi çekici minaresidir.

KILIÇDEDE CAMİİ ve TÜRBESİ Kılıçdede Camii, Kılıçdede Mahallesinde eski caminin yıkılmasından sonra yapılmış yeni bir camidir.

Türbe; caminin mihrap tarafındaki bahçede ağaçlar arasında üstü açık, etrafı beton ve mozaikle çevrilmiş büyük bir mezardır. Kılıçdede'nin Şeyh Seyyid Kudbettin ve isa baba ile beraber geldikleri 1078-1116 tarihleri arasında Selçuklu savaşlarında buldukları ve şehit oldukları söylenmektedir. Mezarın baş tarafında "Fatiha Kılıç Dede burada meftundur." yazılıdır. Halk tarafından ziyaret edilen Murat yerlerindedir.

ACEM TEKKESİ Selahiye Mahallesi 100.Yıl buşvarı üzerindedir. Bodrum üzerinde tek katlı, tuğladan yapılmış, kareye yakın planlı bir yapıdır. Dar saçaklı ve pramit çatılıdır.

ŞEYH ZADİ TEKKESİ Şehir eski mezarlığında bugünkü Seyyid Kudbettin Camii ve Türbelerinin kuzeybatı yakasında bulunan bina tamamen yıkılmıştır. Tekke, Milli Mücadele döneminde bir süre cemiyet üssü olarak kullanılmıştır.

İTALYAN KATOLİK KİLİSESİ Ulugazi Mahallesi'nde yer almaktadır. 1846 yılında yapılmıştır. Bina kargir olarak iki katlı inşa edilmiştir. Kilisenin ön yüzü kolonlarla üç bölüm halinde düzenlenmiştir. En üstte üçgen alınlık yer almaktadır. Kilisenin üzeri beşik çatı ile örtülüdür. İçte örtü sistemi olarak tonoz kullanılmıştır. Tonozların üzeri çeşitli panolarla süslenmiştir.

SÜLEYMAN PAŞA MEDRESESİ Saathane yakınındadır. Binanın vakıf tarihi 1813'tür. At nalı şeklinde bir plana sahip, yığma tuğladan inşa edilmiş iki katlı bir yapıdır. Yapının girişi, camiye bakan yüzedir. Bu kısım üç tarafı kapalı bir avlu şeklindedir. Avlunun iki kenarı revaklıdır. Revak içleri dükkandır. Haznedar Zade Süleyman Paşa Vakfiyesi'dir. Bir dönem Vakıflar Bölge Müdürlüğü hizmet binası olarak kullanılan yapı daha sonra restore edilerek iş merkezine dönüştürülmüştür.

BEDESTEN Geç Osmanlı dönemine ait yapı, Kale Mahallesi'nde yer almaktadır. Bedestene giriş, Ziya Gökalp Caddesi ile Namık Kemal Caddesi'ne bakan iki ayrı kemerli kapıdan yapılmaktadır. Ziya Gökalp Caddesindeki kapı bir tonozla örtülü olup yuvarlak, basık kemerlidir. Kapının iki yanında duvara gömülü iki yarım, dikdörtgen sütun yer almaktadır. Namık Kemal Caddesine bakan yüzdeki kapı yuvalak kemerlidir. Kemer içte kesme taş olup, dış yüzeyde tuğla üstüne taş kaplıdır. Halen alışveriş merkezi olarak kullanılmaktadır.

ŞİFA HAMAMI Pazar Mahallesi Necipbey Caddesi üzerindedir. Geç Osmanlı dönemi yapısıdır. Soyunma yeri ahşap olup üzerinde büyük ışıklık vardır. Sıcaklık kısmına yuvarlak kemerli bir kapı ile geçilmekte olup büyük bir kubbesi bulunmaktadır. Kubbenin yanlarında üç tane beşik tonozlu bölüm mevcuttur. Külhan kısmı, soyunma yerine geçmeden sağda olup kesme taştan yapılmıştır. Halen aynı amaçlı kullanılmaktadır.

İSMAİL EFENDİ CAMİSİ Cedit Mahallesi Ilıca sokak'tadır. Çeşmenin üzerindeki kiliseden anlaşıldığına göre 1854 yılında Esseyid – El Hac İsmail Efendi'ye ait hayratlardan olduğu anlaşılmaktadır. İki olukludur. Çeşme özelliğini yitirmiştir.

BARUTHANE ÇEŞMESİ Kalkanca Mahallesi, Baruthane deresi kenarında yer almaktadır. Üzerinde Osmanlıca yazılı kitabede 1311 tarihi bulunmaktadır. Çeşmenin üst kısmı hafif dışa taşıntılı üçgen alınlıklı olarak yapılmıştır. Arkasındaki depo uzun yıllar önce yıkılmıştır. Su akan yeri iç içe iki niş olarak yapılmıştır. Dıştaki düz olmayan yuvarlak kemerli, içteki ise küçük boyutlu, su taşı konulmak için yapılmış bir niştir. Büyük kısmı toprağa gömülü olan çeşme kullanılmamaktadır.

STAD ÇEŞMESİ Eski Stadyum yanındadır. Yapım tarihi H. 1309'dur. Kare planlı kesme taştan yapılmış çeşmenin her yüzünde, köşelerde ve ortalarda sütünceler bulunmaktadır. Yuvarlak kemerlerin üzeri bir friz halinde triglif sırayla çevrelenmiştir. Frizin üzerinde kesme taştan kitabe, ön yüzde ve dikdörtgen mermer üzerine tuğra, tuğramın iki yanındada bitkisel motifler bulunmaktadır. Çeşmenin üstü yuvarlak kubbeli olup dilimli motiflerle belirlenmiştir. Daha sonra asfalt yolun öbür yakasındayken bugünkü yerine taşınmıştır. Kitabesinde "Alemdarzade Hafız Mehmet Aziz Hayratıdır." yazısı yer almaktadır.

KADI ÇEŞMESİ Pazar Mahallesi, Fazıl Kadı İlk Okulunun Yeni Hamam Sokağı'na bakan duvarın dış yüzündeki çeşme, taş işçiliği ile dikkat çekmektedir. Çeşmenin kurna kısmı yola gitmiştir. Muslukları yoktur. Okulun deposunda bulunan ve çeşmeye ait olduğu söylenen kitabede 1319 tarihi okunmaktadır.

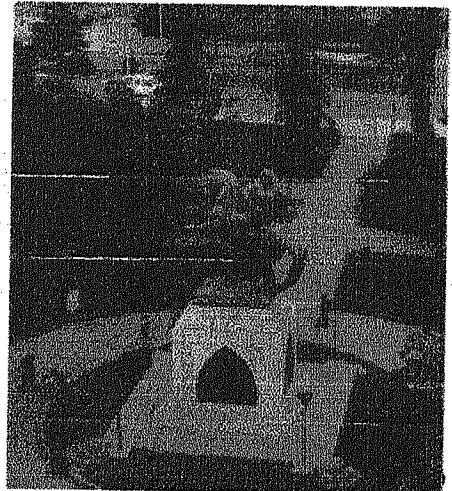
HOCA SUYU (GÖZ SUYU) ÇEŞMESİ Bulvar yolu yapımı sebebiyle ilk yapım yeri ve şekli kayıp olan çeşme, İlkadım Belediyesi hizmet binası civarında nakledilmiş olup suyunu göz hastalıklarına iyi geldiği rivayeti mevcuttur. Bugünkü haliyle hiçbir mimari özellik taşımamaktadır.

SAAT KULESİ Bulunduğu meydana adına veren 19. yy. eseri olan saat kulesi 1943 yılında deorende yıkılmış, yerine 1977 yılında Samsun Belediyesi tarafından bugünkü Saat Kulesi yaptırılmıştır.

BELEDİYE SARAYI Pazar mahallesi'nde yer alan bina Gabilizade Necip Bey tarafından 1913-1915 yılları arasında yaptırılmıştır. Dış yüzü Ünye taşı ile kaplanmış olan bu yapı taş taş yontma ve süsleme sanatının en güzel örneklerinden birisidir. Üç katlı binanın üçüncü katında bir çıkma mevcut olup birinci kat işyeri; diğer kısımlar Samsun Büyükşehir Belediyesi Başkanlık binası olarak kullanılmaktadır. Üçüncü kat balkonun kenarında mermer kitabe mevcuttur. Bu kitabe "1329-1331 Sultan Beşinci Muhammed Reşat Han Hazretleri'nin saltanatı zamanında Gabilizade Necip Efendi'nin riyaseti yıllarında inşa edilmiştir." ibaresi yazılıdır.

HEYKELLER VE ANIT AĞAÇLAR

ONUR ANITI Samsun Belediye Park'ında yer almaktadır. Samsun halkı tarafından Avusturyalı Heykeltıraş H. KRIPHEL'e 1931 tarihinde yaptırılmıştır. Bronz-dan yapılmış heykel, kaidersiz 4.75m kaideli 8.85 m'dir. Büyük bir kaide üzerinde şahlanan bir at üstünde, Atatürk'ü bütün heybeti ile görmek mümkündür. Grurlu

bir anlatımla batıya ve çok uzaklara dikilen bakışları azim doludur. Şahlanan bir atın üzerinde dimdik bir vucut oturmaktadır. Bu oturuşta korkusuzluk ve Türklüğün gücü vardır. Sert çelik bir kol kılıca uzanmıştır. Bu anıt tümüyle Atatürk'ü anlatmış, kuvvetin, cesaretin, azmin ve üstünlüğün simgesi olmuştur. Kaidenin yanlarında iki kabartma ve öteki yanlarında da yazılar vardır. Kabartma'nın birinde, iskelede sandalın yanında bulunan kişiler görülmektedir. Bu insanlar, mermi ve cephane taşımaktadırlar. Arkalarında birde top arabasının bulunması, savaş anını canlandırdığını gösterir. Diğer kabartmanın ortasında Atatürk, tüm özellikleri ile dimdik, büyük bir zafer simgesi olarak durmaktadır. Başı halka dönük, halk ile el ele bulunmaktadır. Yanları Türk ulusunun yaşlısı, köylüsü kentlisi ile doludur. Heykelin kaidesindeki yazılar şöyledir:

a) "Vatanda Milli mücadeleye başlamak için Gazi, 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıktı."

b) "Bu heykel, Samsun Vilayet Halkı tarafından 29 birinci teşrin 1931 tarihinde dikildi."

İLKADIM ANITI İlk İlkadım Anıtı 19 Mayıs 1919'da Atatürk'ün Samsun'a ilk ayak bastığı yerde 19 Mayıs 1969 yılında yapılmıştır. Dayanışmayı simgeleyen anıt, Mimar Seçkin Viter tarafından yapılmıştır. Atatürk'ün 100. Doğum Yıldönümü nedeniyle sözkonusu anıtın yerine yeni bir anıt yapılmasına karar verilmiştir. 1981-1982 yılları arasında Heykeltıraş Atamulu tarafından yapılmıştır. Atatürk'ün doğumunun 100. yılında Samsun halkı tarafından yaptırılan bu anıtın üçlü figürü, Atatürk ve beraberindekilerin Samsun'a ilk ayak bastığını simgelerken Kurtuluş Savaşının buradan başladığını ifade etmektedir.

ALAÇAM

TARİHÇE

Kuzeyinde Karadeniz, batısında Yatakent, doğusunda Bafra ilçeleriyle çevrili şirin bir sahil ilçesidir. M.Ö. 1000'lere değin Hititlerin , Friglerin egemenliği altında kalmıs , M.Ö. 546'da Perslerce işgal edilmiş, sonraları ise Bizans ve Roma egemenliği altına girmiştir. M.S. 1100'lerde Anadolu Selçuklularını'nın eline geçen ilçe Canik Beyleri döneminde Bavra (Bafra) Bryliği topraklarına, Bavra Beyliği'nin Osmanlılarca kaldırılmasından sonra 1918'de Osmanlı topraklarına katılmıştır. Önceleri Bafra ilçesine bağlı bir bucak olan ve 682 kilometrekarelik yüzölçümü olan alaçam 1 Eylül 1944 yılında 4642 sayılı kanunla ilçe olmuştue.

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI

HÖYUKLER

1-İlçe merkezinin güneybatısında yer alan Sivri Tepe (Kalkolitik, İlk ve Orta Tunç Çağı ile Demir ve Orta Çağı).

2-Yenice Köyü'ndeki Dede Tepe (İlk ve Orta Tunç Çağı)

3-Gökçe Köyü'ndeki Gökçe Boğaz Tepe veya Ali Osman Tepe (Kalkolitik. İlk ve Orta Tunç Çağı)

Alaçam ilçesindeki düz yerleşme ise ilçenin güneydoğusunda yer alan Soğukçam veya Bedeş diye anılan köyün içinde saptanmıştır.

TÜMÜLÜS

1-Bahşioymağı köyündeki Elbiz Tepe

DİNİ VE KÜLTÜREL YAPILAR

ŞADİBEY CAMİİ 1887 yılında Anadolu Beylerbeyi Şadi Bey tarafından yaptırılmıştır. Tamamen yenilenmiştir.

YENİ CAMİİ 1887 yılında, halk tarafından yaptırılmıştır.

GEYİK KOŞAN TÜRBESİ Esaneye göre Arap Ordusu Komutanı Ebu el Ensari Hazretleri ordusunun Alaçam'dan geçerken Geyik Koşan mevkiinde ölen Geyik Baba ismindeki komutan adına, halkın inşaa ettirdiği bir türbedir. Etrafi, mesire yeri olarak düzenlenmiştir.

ASARCIK

TARİHÇE

1878 Osmanlı-Rus harbinden sonra Kafkasya'dan göç eden bir gurup Kafkas Türkü, bugünkü ilçe merkezindeki iki köye yerleşmişlerdir. Bu yerleşim yeri, 1959 yılından itibaren bucak merkez ; 16.06.1987 tarih ve 3392 sayılı kanunla ilçe olmuştur.

DİNİ VE KÜLTÜREL YAPILAR

AKYAZI KÖYÜ CAMİİ (GÖKGÖL CAMİİ) Akyazi köyündeki camii bir bahçe içerisinde. Bahçenin etrafı, tarla durumundaki arazilerle çevrilidir. Geniş bir alanın ortasında yer alan camiinin bir vakıf olduğu ve köyündeki birtakim arazilerin gelirlerinin bu camiinin bakımı için harcandığı, köy muhtarlığınca bildirilmektedir. Cuma Camii olarak kullanılan yapıya giriş, kuzey yönde yer alan ahşap bir kapı ile sağlanır. Önceleri ahşap, sonraki onarımlarda tuğla malzemeden yapılan son cemaat yeri "U" şeklindedir. Aynı durum, ikinci katta da tekrarlanmıştır. Caminin iç mekanından doğu-batı doğrultusunda ahşap çerçeveli, dikdörtgen formlu iki küçük pencere, cemaat yerine açılmaktadır.

AYVACIK

TARİHÇE

İlçenin kuruluş tarihi bilinmemekle birlikte, daha önce bağlı bulunduğu Çarşamba ilçesinin daha eski bir tarihe sahip olduğu sanılmaktadır. Eski tapu kayıtlarında, Ayvacık Gazi(Gezi) yeri olarak bahsedilen ilçe, 1954 yılında tam teşekküllü nahiye olmuş, 1960 yılında kurulan teşkilatlar kaldırılarak yine köy statüsüne döndürülmüştür.

20 Mayıs 1990 tarihinde Ayvacık köyü, Keskinöglü köyü ile birleştirilerek Ayvacık ilçesi oluşturulmuştur.

Söz konusu ilçede tescilli kültür ve tabiat varlığı bulunmamakla beraber ilçe doğal güzellikleri ve barajı ile tanınmaktadır.

BAFRA TARİHÇE

M.Ö. 521 yıllarında Fenikeliler Karadeniz'e geçtikleri zaman Bafra ve çevresine yerleşmişlerdir. Irmağın denize açıldığı yer ; Fenikeliler ırmağın ağzına ticaret evleri kurmuşlardır. Ard arada iki büyük köy varmış, bunlardan birine Kumcağız, diğerine de Kumboğaz dediler. Kuduklara ticaret evlerine de Bavra ismini vermişler. Samsun gibi, Bafra'nında ilk halkı Gaşkalar'dır. Romalılardan Bizanslıların eline geçen Samsun ve Bafra 1071 Malazgirt Meydan Savaşı'ndan sonra, Selçukluların eline geçmiştir. 600 yıllık Bafra beyliği küçük bir Selçuklu Beyliği'dir. Anadolu beylikleri hakkında esaslı bilgi veren Orhan Gazi zamanında, Ömer tarafından yazılan, Mesallikül- Absal ve Aziz Asterbadi 'nin kaleme aldığı Bezm-ü Remz adlı eserlerde, Bafradan pek çok bahsedilmektedir.

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI

DOĞAL SİT

KIZILIRMAK DELTASI (Balık Gölleri) İlçe sınırları içerisinde bulunan Kızılırmak'ın binlerce yılda Anadolu'dan sürükleyip getirdiği sedimenlerle oluşturduğu berketli deltasında aynı zamanda ülkemizin en önemli sulak alan eko sistemlerinden biri olan Bafra Balık Gölleri de bulunur. Kızılırmak deltası bulundurduğu canlı türlerinin çeşitliliği; canlılar için zengin yaşam alanları bulundurması ve halen bozulmamış olan doğal yapısı ile ülkemizin uluslar arası öneme sahip ender sulak alanlarından biridir. Bafra'dan geçen Samsun-Sinop karayolunun kuzeyinde kalan alanda, 56.000 ha. Genişliğinde delta ovası uzanır. Deltanın doğu sahilinde göller, sazlık alanlar, kumullar, su basar çayırıları ile birlikte yaklaşık 13.000 hektar sulak alan vardır. Batı yakasında da yaklaşık 1.500 hektar genişliğinde Karaboğaz gölü ve çevre sazlıkları bulunur. Deltadaki kuş türlerinin çeşitliliği ve sayıları eko sistemin canlılar için ne denli zengin ve sağlıklı olduğunu gösterir. Kızılırmak deltasında bu güne kadar 146'sı bölgede üreyen 310 kuş türü saptanmıştır. Delta , göçmen su kuşları içinde son derece önemli bir kışlama alanıdır. Kış ortası su kuşu sayım sonuçlarına göre deltada yaklaşık 100.000 su kuşu (kaz, kuğu, ördek, sakarmeke ve yağmurcunlar) kışlamaktadır. Karadeniz'i çephe göçü ile aşan küçük ötücüler ve su kuşlarının yanı sıra yırtıcılar, leylekler, turnalar ve balıklar için de, delta son derece önemli bir, beslenme ve konaklama alanıdır.

HÖYÜKLER

İKİZTEPE HÖYÜĞÜ İkiztepe Örenyeri, Orta Karadeniz Bölgesi'nde, Samsun'un 55 km. ve Bafra'nın 7 km. kuzeydoğusunda olup, bu günkü ikiztepe köyünün sınırları içinde yer alır. Deniz seviyesinden yaklaşık 20 metre yükseklikte, Bafra Ovası'nın batısını sınırlayan alçak tepelerden en kuzeydeki üzerinde kurulmuştur. Jeolojik verilere göre İkiztepe Örenyeri, Bafra Ovası oluşmadan önce, bir zamanlar Kızılırmak Nehri'nin

Karadeniz'e dökülmüş olduğu noktadaydı. İkiztepe Örenyeri 1941 yılında Samsun yakınındaki Dündertepe'de kazı yapan arkeologlar tarafından keşfedilmiştir. İkiztepe'deki ilk sistemli kazılar Pr. Dr. U. Bahadır ALKİM tarafından 1974 yılında başlatılmış, 1981 yılından beri de Pr. Dr. Önder BİLGİ tarafından yürütülmektedir. Örenyeri'ne İkiztepe denmesine rağmen yerleşme alanı iki büyük, iki de küçük tepeden oluşur. 375*175 metre ebadında bir alanı kaplayan değişik büyüklükteki bu tepeler değişik kültür katlarına sahiptir. Tepe I'de İlk Tunç Çağı I, İlk Tunç Çağı II ve geçiş veya Er-Hitit Çağı; Tepe II de Geç katolik Çağ, İlk Tunç Çağı I ve İlk Tunç Çağı II; Tepe III'de, İlk Tunç Çağı III ile Geçiş veya Er-Hitit Çağının izleri saptanmıştır. Tepe I, İlk Tunç Çağı III zamanında bir mezarlık olarak kullanılmıştır. 600'den fazla basit toprak tipindeki mezar ortaya çıkarılmıştır. Mezarlara ölünün özel eşyası veya hediye olarak tunçtan yapılmış silahlar, takılar, semboller, aletler, pişmiş topraktan keseler, kadın figürinleri, çingiraklar, taş kolyeler ve biley taşları bırakılmıştır. Tepe I, İkiztepe Örenyeri'nin geçiş veya Er-Hitit Çağı kültür katının sonunda tamamen terk edilmesinde sonra bir kez daha iskan edilmiştir. Bu son kültür, yerleşmede tümülüs tipi 2 odalı ve dromoslu bir anıt mezarla temsil edilir. Mezarın dromosunda ele geçirilen ve İstanbul'da Trakya Kralı Lysimakhos adına (M.Ö. 306-281) basılmış altın bir sikkeden Helenistik çağa ait olduğu anlaşılmıştır. Kazılar sonucunda İkiztepe Örenyeri'nde Geç Katolik Çağdan Eski Hitit Devleti'nin kuruluşuna kadar, yani M.Ö. 4000 yılından M.Ö. 1700 yılına kadar kesintisiz yerleşmeler bulunduğu anlaşılmıştır. Bu Örenyeri yüksek kurulca II.derece "Arkeolojik Sit Alanı" olarak belirlenmiştir.

DÜZ YERLEŞMELER

Kolay bucağı yakınındaki Tepecik yerleşmesi (İlk ve Orta Tunç Çağı, Roma ve Geç Roma Çağı)

Bafra'nın güneydoğusunda yer alan yerleşmeler :

- * Yakıntaş köyündeki Yakıntaş (Roma ve Geç Antik Çağı)
- * Çırcıklar köyündeki Çırcıklar (Roma ve Geç Antik Çağı)
- * İkizpınar köyündeki Cevizlik mevki (Roma ve Geç Antik Çağı)
- * Koca Löp Bafra'nın güneyinde, (Roma ve Geç Antik Çağı)
- * İkizpınarköyü Bakırdere Mahallesi'ndeki Tepecik, Bafra'nın güneybatısında, (Roma ve Geç Antik Çağı)
- * Derbent (Roma ve Geç Antik Çağı)
- * Komşupınar Köyü, Köleyurdu Mahallesi'ndeki Karayelindüzü veya Fındıküzü (Roma ve Geç Antik Çağı)
- * Kanberli köyündeki Gavurun yeri (Roma ve Geç Antik Çağı)
- * Terzili köyü, Zanna Mahallesi'ndeki Zahna (Roma ve Geç Antik Çağı)

TÜMÜLÜSLER, KAYA MEZARLARI VE MEZARLIK ALANLARI

- * Asar köyünün güneybatısında 4 kaya mezarı
- * Çetirli Pınar ve Çandır köyleri arasında Çandır Tepeleri
- * Çetirli Pınar köyündeki Köfteroğlu
- * Derbent köyündeki Derbent I ve Derbent II tepeleri
- * İkizpınar köyünün güneybatısında 1 tümülüs
- * İlyalı köyündeki Özübüyük
- * Kanberli köyündeki Sorgunlu Tepe
- * Sarıkaya köyündeki Külcüler Tepesi
- * Selemelik köyündeki Tingiler Tepesi

- * Terzili köyü, Zahna Mahallesi, Taşlık mevkiinde bir mezarlık alanı
- * Terzili köyündeki Zahna
- * Türk köyündeki Som Tepe
- * Ulu Ağaç köyü tepe mevkiinde 1, Kıçıkırık mevkiinde 4 tümülüs

ASARKALE Asar köyü hudutları içindedir. Helenistik dönemdeki ilk inşasından sonra Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde onarım yapılarak yerleşim görmüş daha sonra terk edilmiştir. Önünden, Kızılırmak nehri geçmektedir. Bazı yerlerde su duvarları, tamamen yok olmuş, bazı yerlerde kısmen ayakta kalmıştır. Surların dış yüzü, düzgün kesme taştan yapılmış, aralarda tuğla örgü mevcuttur. Arka yüzü ve içi moloz taştandır. Kalenin içinde yapılara ait duvar kalıntıları ve bir sarnıç görünmektedir. Kaleye asfalt yol üzerindeki bir tünel ile girilmektedir. İç kısımda kayanın düzeltilmesiyle oluşturulmuş basamaklar ile yukarıya çıkılmaktadır. Bu tünel ile kale'nin Kızılırmak'tan su ihtiyacını karşıladığı anlaşılmaktadır.

MARTI KALE Doğan kaya köyü hudutları içindedir. Kızılırmak'ın 500-700 m. doğusunda doğal bir tepe üzerinde kurulmuştur. Kale, doğu-batı istikametinde 100 metre, kuzey-güney istikametinde 250 metre olup yaklaşık 20 metre yüksekliğindedir. Tahrip edilmiş durumdaki kalenin, tepe noktasında su sarnacı ve batı yönünde yamaçlarda, mağracıklar bulunmaktadır. Helenistik döneme ait kalenin eteklerinde rastlanan bazı seramik parçaları, burada Tunç Çağı yerleşiminde bulunduğunu göstermektedir.

KAYA MEZARLARI Asar köyü hudutları içindedir. Helenistik döneme ait Paflagonya tipli kaya mezarlarıdır. Önlerinden Kızılırmak nehri geçmektedir.

1. **Kaya Mezarı:** Asfalt yolun sağ kenarında yükselen ilk büyük kaya kütesinin yüzeyine yapılmıştır. Üçgen alınlıklı, beş sütünlü bir cepheye sahiptir.
2. **Kaya Mezarı:** Asfalt yolun sağ kenarında yükselen, üçüncü büyük kaya kütesinin yüzeyinde kalmıştır. Dört sütünlü bir cepheye sahiptir.
3. **Kaya Mezarı:** Kızılırmak nehri kenarındaki büyük kaya kütesinin yüzeyine yapılmıştır. Dört sütünlü bir cephesi bulunmaktadır.

DİNİ VE KÜLTÜREL YAPILAR

BÜYÜK CAMİ Büyük Cami Mahallesi Cemiloğlu sokak üzerindedir. 1670'de Köprülü Mehmet Paşa'nın eşi Ayşe Hatun yaptırmıştır. İsfandiyoğulları döneminde yapılan ilk yapının, ahşap olduğu bilinmektedir. Miza Bey Hacı Murat Vakfi'ndandır. Bahçe içerisinde yer alan yapının beden duvarları taş ve tuğladan yapılmıştır. Ana kapı, çift kanatlı olup, üstünde iki kitabe ve aşı boyası ile yapılmış süslemeler, resimler mevcuttur. Tavanı, ahşap kaset işi motiflerle, süslenmiştir. Son cemaat yerini üstü kapalı, yanları açıktır. Sivri (tura) çatılıdır. Cami bitişiğindeki hazirede ünlü bilim adamlarının mezarları vardır. 1996 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce restore çalışmaları başlatılmıştır.

ÇARŞI CAMİİ Hacınabi Mahallesi tekel caddesi üzerindedir. 1856 yılında yapılmıştır. Kargı yapının güney cephesinde, kitabesi bulunmaktadır. Son Cemaat yerinden yuvarlak bir

kapıyla, harim'e geçilmekte ve iki ahşap direk taşıyan ahşap mahfili mevcuttur. Kıрма çatılıdır.

TAYYAR PAŞA CAMİİ Cumhuriyet Meydanı'ndadır. 1869'da Tayyar Paşa yaptırmıştır. Avlu içinde iki katlı, kırma çatılı, çatının altında gizli kubbesi bulunan bir yapıdır. Harim'e, basık kemerli bir kapı ile geçilmekte, kapının üzerinde Arapça bir yazı ve 1216 H. tarihi vardır. Kapının yanındaki pencerenin üzerinde Arapça yazı bulunmaktadır. Harim kısmında, ahşap direklerle taşıyan mahfil yer almaktadır. Minaresi, 1937 yılındaki depremde yıkılarak, büyük kısmı yenilenmiştir. 1984 yılında, onarım görmüştür.

TABAKHANE CAMİİ Hicri 1183 yılında yaptırılmıştı. Deri imalehanesinin bulunduğu mahalle yer alması sebebiyle bu isim verilmiştir. Kubbesiz olancaminin minaresi, 1940 yılında, Merhum Celal Biren tarafından restore edilmiştir.

EMİRZA BEY TÜRBESİ Bafra'ya 5 km. uzaklıktaki Türbe köyündendir. Kapı üzerinde konmuş üç parça mermer taş üzerine yazılan kitabesinde 1381'de Emirza Bey'in vebadan ölen yakınları için yaptırıldığı bildirilmektedir. Dörtgen planlı moloz taştan yapılan türbe, sivri ve kubbe ile örtülüdür. İçinde Selçuklu düzeninde yapılmış 16 lahit vardır. Lahitlerin bir kısmının gövdesinde ayetler yazılıdır.

HIZIRBEY TÜRBESİ (KÜMBET DEDE) Çetinkaya beldesi, Kümbet Tepe mevkiindedir. XIV. yy.'a tarihlenen türbe, Eski Bafra Beylerinden Çandaroğlu İsfandiyar Bey'in oğlu Hızır Beyin'dir. Kare planlı moloz taştan inşa edilen türbe, kubbe ile örtülüdür. Doğudaki kapısı ile biri kuzeyde diğeri de güneyde olan iki penceresi düzgün kesme taştan yapılmıştır. Türbeye halk arasında Kümbet Dede de denmektedir.

ŞEYHÖREN TÜRBESİ Bafra'nın Şeyhören köyü mezarlığı içindedir. "Yürek Dedesi" olarak ünlenmiştir. Burada medfun olan Dede'nin Beşik Dedesi ve Emir Efendi dedesi ile kardeş oldukları rivayet edilmektedir. Kare biçiminde ahşap bağdadi türbe restore ettirilmiş, yerli kiremitle örtülü yapının yakın zamanlarda çatısı çökmüş, Konya'lı bir hayırsever tarafından mermer kaplanarak yenilenmiştir (1992). Yöre halkı arasında, bu Dede'ye adanan çocukların ömrünce kalp hastalığına tutulmayacağı, buna karşın, yine ömrünce, yürek yememesi gerektiği yolundadır inanç vardır.

BEDESTEN Hacınabi mahallesi Tekel Caddesi üzerindedir. Geç Osmanlı dönemine ait olan Bedesten doğu batı yönünde giriş ve çıkışları olan üç açık arastalı, içinde bulunan dik kesen iki arastalı yapıdır. İkinci ve üçüncü aralığın giriş ve çıkışlarının üstü kemerlidir. Halen bir iş merkezi olan bedestende balıkçı, kasap, manifatura, kuyumcu ve benzeri işlerle uğraşanlar bulunmaktadır.

HIZIRBEY HAMAMI Hızır Bey Türbesinin, 100 metre kadar uzağındaki hamam binası harap durumdadır. Moloz taştan inşa edilen yapı anlaşıldığı kadarıyla kubbeli iki mekandan oluşmaktadır.

YENİ HAMAM (ŞİFA HAMAMI) Gazi Paşa mahallesi İstiklal Caddesi üzerindedir. Geç Osmanlı dönemi eseridir. Kargir yapının soyunma bölümü, ahşaptan yapılmıştır. 10 kurnalı sıcaklık bölümünde, ortada harap durumda göbek taşı vardır. Sıcaklık kısmına açılan külhan kısmı, oldukça küçüktür. Külhanın hemen yanında "Külhan Dede" diye anılan bir yatır vardır. Günümüzde yatır olarak kullanılmaktadır.

UZUN HAMAM Büyük cami mahallesinde yer alan yapı, Geç Osmanlı dönemine aittir. İki katlı soyunma bölümünün üstü, kırma çatıdır. Soğukluk kısmının üstü tonozla, ılıklik kısmının üstü türbeyle örtülüdür. Sıcaklık kısmının üstündede iki kubbe bulunmaktadır. Külhan kısmı oldukça büyüktür. Günümüzde halen hamam olarak kullanılmaktadır.

ALİBEY ÇEŞMESİ Cumhuriyet Meydanı'ndadır. 1751 yılında yapılmıştır. Düzgün kesme taştan inşa edilmiştir. Güney ön cephesi, önde iki sütun, arkada iki yarım sütunla taşınan yuvarlak kemerlidir. Kemerin her iki yan tarafı, çiçek motifleri ile süslüdür. Duvarı 8 satırlık bir kitabesi, bunun altında kemerli bir niş içinde 4 satırlık bir kitabesi daha vardır. Kuzey cephesinde başlıklı iki yarım sütunla taşınan büyük yuvarlak kemer içinde, ortada iki yarım sütunla ve kenardaki iki yarım plasterle taşınan üç kemerli bir bölüm vardır. Ortadaki kemerin üzerinde, üç satırlık bir kitabesi vardır.

HÜSEYİN BEY ÇEŞMESİ Cumhuriyet Caddesi üzerinde yer alan çeşme, altıgen plana sahiptir. Köşelerde burmalı sütünceler vardır. Her yüzde yer alan nişlerin içinde, açık zarf şeklinde bitkisel motiflerle süslü bir çerçefe bulunmaktadır. İki yüzünde kitabesi mevcuttur.

KADI ÇEŞMESİ Hacınabi Mahallesi, Tekel Caddesi üzerindedir. 1778 yılında yapılmıştır. Yanları iki kısa plasterli, kurnası mermerdir. Üst kısmında Arapça kitabesi vardır.

Kitabede

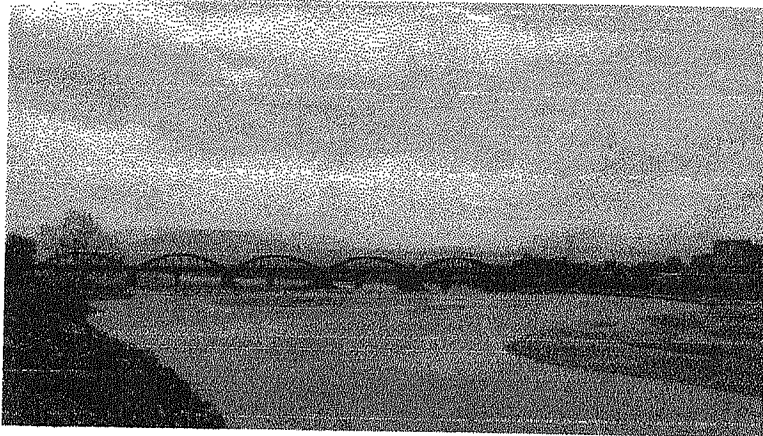
*İçene Afiyet
Geçene Selamet
Sahip-ül Hayrat Ali Efendi
Kıldı vasiyet
Sene 1194*

İfadesi yer almaktadır.

Bafralılar, arasında Kadı Çeşmesi'nden su içenin, Bafra'dan ayrılmayacağı veya tekrar geleceğine dair yaygın bir inanış vardır.

TAŞLI ÇEŞME Hacınabi Mahallesi ile Tabakhane Mahallesi'nin birleştiği yere yakın, Hacı İzzet Ağa Sokağı'nın başında yapılmış bir çeşmedir. Üzerindeki yazıdan "Dergahı Ali Kapucu başlarından Bafra Ayanı Haznedar Zade Necabetlü Hamdi Efendi Hazretleri tarafından Rumi 1256 yıllarında yapıldığı" anlaşılmaktadır.

MESCİT ÇEŞMESİ Büyük Camii ile Gazi Paşa Camii'nin ortasında bulunan mescidin önündeki çeşmeler. Önceleri yol kıyısında bulunan çeşme, eski ahşap mescidin yıkılıp, yerine yenisinin yapılması sırasında içeriye taşınmıştır. Taşlı Çeşme'yi yaptıran Hamdi Efendi tarafından, 1840 yılında yaptırılmıştır.

ÇARŞAMBA

TARİHÇE

Milattan önce Yunanlılar, Amisos'a (Samsun) gelince Yeşilirmak kıyılarına kadar uzanarak buralara sömürgeler kurmuşlardır. Bu sömürgelerden birine, Miskire, diğerine de, İris derlerdi. Söylentilere göre Miskire, Çarşamba'nın güneyinde Kurşunlu oymağı idi. Bu günkü Çarşamba'nın civarında o zamandan kalma duvar, su yolu, havuz kalıntılarına rastlanmaktadır.

Çarşamba, vaktiyle Canik Beyleri'nin merkezi idi. Bu beyler içinde en kuvvetlileri Taceddinoğulları'dır. Eskiden şimdiki kasabanın yerinde Sarıcalı Mahallesi ile Kuşdoğanlı köyleri bulunmuş. Burada 1370 yılında ilk defa büyük bir panayır kurulmuş, buna Çarşamba Pazaı denmiş. Bu pazar yeri sonradan değişmiş Çarşamba adının buradan geldiği tahmin edilir.

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI

HÖYÜKLER

TEPECİK Çarşamba'nın güneyinde Beyyenice köyündedir. İlk Tunç Çağı yerleşmesi vardır.

KİLİSE TEPE Beyyenice köyü sınırları içerisinde. İlk Tunç Çağı yerleşmesi vardır.

TÜNBÜ TEPE Engel köyü, Derelik Mahallesi'ndedir. İlk Tunç Çağı yerleşmesi vardır.

DİNİ VE KÜLTÜREL YAPILAR

RİDVANBEY CAMİİ Erbaalı Rıdvan Bey tarafından 1781 yılında Yeşilirmak'ta boğulan kızı için yaptırılmıştır. Dikdörtgen planlı taş malzemeli, merkezi kubbeli bir yapıdır. Caminin bahçesinde bulunan mezarlıkta çeşitli dönemlere ait sütun başları ve mezar taşları bulunmaktadır.

GÖCELİ CAMİİ Çarşamba'nın Hasanhahçe Mahallesi'nde, Göçeli mezarlığını içindedir. Tamamen ahşap malzeme ile tek katlı olarak yapılmıştır. Aydınlanma için küçük pencereler bırakılmıştır, iç kısmında çatı direklerle desteklenmiştir. Caminin tavanına bakıldığında iç kısımda üzerinde değişik renklerle bitkisel motifler görülmektedir. Mihrap ve minberi de ahşaptandır.

ŞEYH HABİL CAMİİ Çarşamba ilçesi, Yayılar köyü Şeyh Habil Mezarlığı içindeki ahşap cami günümüze ulaşan ender ahşap mimari eserlerindedir.

BEDESTEN Çarşamba ilçe merkezindedir. İki katlı dikdörtgen planlı bir yapıdır. Üst örtü semerdam çatılı ve kiremitle kaplıdır. Ortadan boydan boya bir hol, iki tarafda dükkanlar yer almaktadır. Girişi, yuvarlak kemerli, çıkışı dikdörtgen bir açıklıktır. Üst katta

giriş ve çıkışın üzerinde, yan yana ikişer adet yuvarlar kemerli pencereler vardır. Kitabesi yoktur. Geç dönem Osmanlı yapısı olup, 1826 yılında yapılmıştır. İlk yapıldığı yıllarda Kuyumcular Çarşısı olarak hizmete açıldığı rivayet edilmektedir.

HAVZA

TARİHÇE

Antik çağlarda adı tespit edilemeyen Havza ilçesinin bilinen ilk adlarından birisi, Kavza'dır. Havza'nın Amasya hükümdarından Kavz Han tarafından inşa edilmesi istinaden bu adı aldığı Abdi-zade Hüseyin Hüsameddin'in Amasya Tarihi adlı kitabında belirtilmektedir. Eldeki mevcut bilgilere göre, Sekçuklu hükümdarı zamanında ilçenin imar edildiği ve hamamların Selçuklular tarafından yapıldığı ve bu konuya ilişkin vakfiyelerin olduğu, bilinmektedir. Ancak Selçuklular'dan evvel de Havza'da yerleşmenin olduğu, çıkan kalıntılardan anlaşılmaktadır. Havza, 1882 tarihinde ilçe olmuştur. Önceleri, Amasya iline bağlı olan Havza, Cumhuriyet'in ilanından sonra vilayet idarelerinde yapılan değişiklik üzerine, 1925 yılında Samsun iline bağlanmıştır. İlçenin milli mücadeledeki yeri büyük olup, 25 Mayıs-13 Haziran 1919 tarihinde Havza'da kalan Atatürk;Kurtuluş savaşı planlarını burada yapmıştır.

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI

HÖYÜK VE DÜZ YERLEŞMELER

- ÇAMTEPE HÖYÜĞÜ** İmircik köyündedir. İlk Tunç Çağı, Demir Çağı ve Geç Roma yerleşmeleri vardır.
- BACA TEPE** Yazıkışla köyündedir. İlk Tunç Çağı, Demir Çağı ve Geç Roma yerleşmeleri vardır.
- BELALAN veya TEPECİK TEPESİ** Erikbelen köyündedir. İlk Tunç Çağı, Demir Çağı ve Geç Roma yerleşmeleri vardır.
- HÖYÜK TEPE veya ŞEYH SAFİ TEPESİ** Şeyh Safi köyündedir.
- ÇEŞTEPE** Kuşkonağı köyündedir.
- CEVİZBAŞI TEPESİ** Ilıca köyündedir.
- ÖREN TEPE** Ilıca köyündedir.
- GARCO TEPE veya YUSUFUN TEPESİ** Ilıca köyündedir.
- KAYALI TEPE** Ilıca köyündedir.
- PATLAGUÇ TEPESİ** Demiryurt köyündedir.
- DÖKME TEPE** Çamyatağı veya Lerdüğe köyündedir.
- HAKİM TEPE 1** Karamiş köyündedir.
- HAKİM TEPE 2** Bekdiğin köyündedir.
- CİN TEPE 1** Bekdiğin köyündedir.
- CİN TEPE 2** Güvercinlik köyündedir.
- TAŞTARACAÖREN TEPE** Taşkaracaören köyündedir.

- **MANEVRA TEPE** Tuzlu köyündedir.
- **KAYABAŞI (TAHNA KÖYÜ)**
- **ANIT TEPE** Havza'nın batısında yer almaktadır.
- **SİVRİKİSE KÖYÜ** Havza'nın kuzeydoğusunda yer almaktadır.
- **TOP TEPE** Havza-Kavak yolu kuzeyinde yer almaktadır.

TÜMÜLÜSLER

Taşkaracaören köyündeki iki adet tümülüs,

- **KALE TEPE TÜMÜLÜSÜ** Bekdiğin kasabası
- **DÖKME TEPE I, II.** Çamyatğı köyündedir. Lerdüğe köyü tümülüsleri olarak bilinmektedir. Havza'nın 21 km. doğusundaki Lerdüğe köyünde 5 adet tesbit edilmiştir. 1940 yılında bilim adamlarınca incelenen tümülüslerden birtanesi, yapım şekliyle herkesin ilgisini çekmektedir. Demir kenetlerle bağlanmış taş kapaktan oluşan giriş bölümünden tonoz örtülü dromosa geçilir. Moloz taş duvarları sıralı, alt bölüm beyaz boyalıdır.
- **HAKİM TEPE 1.** Karameşe köyündedir.
- **MANEVRA TEPE TÜMÜLÜSLERİ** Tuzlu köyündedir.
- **KAYABAŞI TÜMÜLÜSÜ** Kayabaşı köyündedir.
- **KAYA MEZARI** Güvercinlik köyünün doğusunda yer almaktadır.

DİNİ VE KÜLTÜREL YAPILAR

EMİR EL-HAC VELİYÜDDİN BİN BEREKAT-ŞAH CAMİİ Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus döneminde 1249 yılında Sekçuklu Emiri, Emir El-Hac Veliyüddin bin Berekat Şah tarafından Dereköy'de yaptırılmıştır.

MUSTAFA PAŞA CAMİİ İmaret Mahallesi'ndedir. 1256 yılında yapıldığı bilinmektedir. Kesse taş malzemeyle yapılan cami, Osmanlılar döneminde iki kez onarım görmüştür. Kare planlı ana mekanın üç sahnla bölündüğü camide, mihrap karşısına gelen bölüm, kadınlar mahfili şeklinde düzenlenmiştir. Orjinal ahşap minare yıkıldığından, yenisi yapılmış olup, çatı kiremitle örtülüdür.

SİVRİKİSE CAMİİ Havza'nın Sivrikise köyündedir. 1903 tarihinde Ali Osman Ağa tarafından Todor Usta'ya yaptırılmıştır.

EMİR EL-HAC VELİYÜDDİN BİN BEREKAT-ŞAH TÜRBESİ Aynı adla anılan caminin bitişiğinde olup Emevilerin bölgeye geldikleri sırada şehit olan Horasanlı bir alay komutanı ve oğluna ait olduğu söylenmektedir.

MUSTAFA BEY TÜRBESİ 1249 yılında yapılmış, kare planlı bir yapıdır. Duvarların alt bölümü kesme taş, üst bölümü ise taş tuğla karışımıdır.

ŞEYH SAVCI TÜRBESİ Şeyh Safi köyündeki türbenin, kime ait olduğu konusunda bir kaç görüş vardır. Son Selçuklu sultanlarından II. Mesut'un Şehzadesi Taceddin Altunbaş Gazi Çelebi'nin 1355 tarihinde yapılan bir türbesinin olduğu yaygın bir görüş olsa da, Şeyh Safi Köyü Mezarlığında Taceddin Altunbaş Gazi Çelebi'ye ait olduğu anlaşılan bir

başka mezarın bulunuşu ve 1355 de bu kişinin halen yaşadığını gösteren bazı belgeler, bu türbenin Şeyh Savcı adıyla anılan bir başka kişiye ait olabileceği gibi, Sultan Taceddin'in oğlu Kılıçarslan Bey'e de ait olabileceğide belirtmektedir.

KURT KÖPRÜ Havza ilçesi ile Vezirköprü ilçesinin sınırlarını çizen İstavroz çayı üzerinde kurulmuştur. Havzanın Tahna köyü ile Vezirköprünün Tekkekıran köylerini birbirine bağlamaktadır.

HAVZA ATATÜRK EVİ (Eski Mesudiye Oteli) Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk 'ün kurtuluş savaşı mücadelesini başlattığı ve 25 Mayıs 1919-12 Haziran 1919 tarihleri arasında çalışmalarını sürdürdüğü Mesudiye Oteli'dir.

HAVZA İMARETİ 1249 Yılında Yörgüçpaşazade Mustafa Bey tarafından yapılan imaret, adını verdiği İmaret Mahallesi'nde yer almaktadır. Bir süre atatürk kütüphanesi olarak kullanılan imaret tamamen kesme taştan yapılmış, düz çatılıdır.

KIZ GÖZÜ-ASLANAĞZI KAPLICASI İmaret Mahallesindedir. Büyük hamam yada Sadi Paşa Hamamı olarak bilinir. 1256 yılında Bizans yapısını yerine yapılmıştır.

KÜCÜK HAMAM (ŞİFA KAPLICASI) 1429 yılında Amasya Emiri Mustafa Bey tarafından yaptırılmıştır. Küçük bir kapıdan kare planlı soyunmalığa girilir. Soyunma yerleri, soğuksu deposu buradadır.

MAARİF HAMAMI İlk yapım tarihi 1891 yılına dayanmaktadır. Memduh Efendi tarafından yaptırıldığı bildirilmektedir. Birçok kez onarım geçiren hamam bugünkü şeklini 1990 yılında yaptırılan restorasyaon çalışmalarından sonra almıştır.

KAVAK

TARİHÇE

Kavak ilçesinin tarihi oldukça eskidir. İlçe merkezinin kuzeyinde kalan Kalendoruğu Höyüğü'nde yapılan kazı ve araştırmalara göre, Tunç Çağı, Hitit, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait kalıntılar tespit edilmiştir. Bu kalıntılar, bu yerin hem yerleşim özelliğini, hem de burada yerleşimin sürekliliğini göstermektedir. Kalendoruğundaki en önemli yerleşmenin, Tunç Çağında olduğu anlaşılmıştır. Böylece varlığı kanıtlanan ilk kavim, Gaşkalar'dır. Gaşkalar, yarı göçebe ve saldırgan bir topluluktur. Kalendoruğu'na geniş ölçüde yerleşmemiş, ancak bölgenin stratejik bir noktada oluşu nedeniyle, buraya bir nevi garnizon kurmuşlardır. Bu da onların yayılma ve genişleme dönemine rastlamaktadır.

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI

HÖYÜKLER

KALENDORUĞU HÖYÜĞÜ Kavak ilçe merkezindeki höyük, adını üstündeki kaleden almıştır. Höyüğün uzunluğu 350 m. genişliği 250 m. yüksekliği 25 metredir. Höyük, güneydoğusundan yükselen dik ve sarp kaya kitleleri ile, kuzeybatı tarafında da doğal

yüksekliği olan bir arazi kesimi üstünde teşekkül etmiştir. 1941 yılında, Kılıç KÖKTEN başkanlığında, Tahsin ÖZGÜÇ ve Nimet Özgüç'ten oluşan heyet tarafından yapılan kazılar 16 gün sürmüştür. Yapılan kazılar neticesinde ; Tunç Çağı, Hitit, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait kalıntılar tespit edilmiştir.

DİNGİLKALECİK TEPE Kavak'ın güneydoğusunda, Ortaköy'dedir. İlk ve Orta Tunç Çağına tarihlenir.

HACIBABA TEPESİ Tatarmuslu köyündedir.

DANABASAN TEPESİ Büyük çukur köyü sınırları içerisindedir.

AYTEPE Kavak'ın güneydoğusunda, Kuzulan köyü sınırları içerisindedir.

KALEYERİ TEPESİ Kavak'ın kuzeydoğusunda yer alır.

TEPESİDELİK TEPE Susuz köyü sınırları içerisindedir.

KALETEPE Karacaaslan köyü sınırları içerisindedir.

GÜNEYTEPE Kavak'ın kuzeyinde Yeralan köyü sınırları içerisinde yer almaktadır.

TÜMÜLÜSLER

TEPECİK Kavak'ın batısında, Tepecik Köyündedir.

TEPESİDELİK TEPE Kavak'ın kuzeydoğusunda, Susuz köyü sınırları içerisindedir.

GÜNEY TEPE Kavak'ın kuzeyinde yer alan Güney Tepe yerleşmesi üzerinde mezarlık alanı tespit edilmiştir.

DİNİ VE KÜLTÜREL YAPILAR

ASARKALE Kavak'ın kuzeybatısında, Beyköy köyü sınırları içerisindedir.

ÇAMLIK Kavak'ın kuzeyinde, Çamlık köyü sınırları içerisindedir.

GÜNEY TEPE Kavak'ın kuzeyinde, Yeralan köyü Yanbolu Mahallesi'ndedir.

DİNİ VE KÜLTÜREL YAPILAR

YÖRGÜÇ PAŞA CAMİ Çarşı camii olarak da bilinir. Halkın yardımı ile, şehrin ileri gelenlerinden Hacı Yusuf tarafından 1911'de yaptırılmıştır. Taş malzemeli ve kubbelidir. Minaresi, 1920'de bir Rum usta tarafından yapılmıştır.

DERE CAMİİ Değirmencili köyünün güneydoğusunda yer alan caminin 9. yy başında yapıldığı tahmin edilmektedir. Caminin yanında bir medrese, imarethane, çeşme ve aşevinden bahsedilse de, günümüzde her hangi bir kalıntıya rastlanmamıştır.

Yedi köyün Cuma Camisi olarak kullanılan cami, bugün Değirmencili ve Kazancı köylerinin ortak Cuma Camisi olarak kullanılmaya devam etmektedir.

BEKDEMİR KÖYÜ AHŞAP CAMİİ Bekdemir köyündeki ahşap cami, bahçe içerisinde ahşap malzeme ile inşa edilmiştir. Meşe ağaçlarından kalasların birbirine geçmesiyle yapılmış, ahşap direklere taşınan revakla çevrilidir. Geniş saçaklı, kırma çatı, Marsilya tipi kiremitle örtülüdür.

YENİ CAMİ Cami Mahallesi'nde aynı adı taşıyan cami, 1734 yılında yaptırılmıştır. Küçüktür ve sanat özelliği yoktur.

ÇAKALLI HAN Samsun'a 35 km. uzaklıkta Eski Samsun-Amasya kervansaray yolu üzerindedir. Selçuklu dönemi yapısıdır ve 13. yy. sonlarına doğru tarihlendirilmektedir.

YAŞAR DOĞU EVİ Türk güreşinin sembol isimlerinden Yaşar Doğunun evi, Emirli köyü merkezinde bahçe içerisinde olup zemin üzerinde tek katlıdır.

LADİK

TARİHÇE

Kasbanın Amasya'da hüküm süren Mitridat Fileopator'un (V. Mitridat) eşi Laodike tarafından kurulduğu bilinmektedir. Kocasını öldüren Laodike'nin Stefan (Ladik Gölü) bilinmektedir. M.Ö. 120 -111 yıllarında kurulan şehir Ladik adıyla önemli bir merkez olmuştur.

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI

HÖYÜK VE DÜZ YERLEŞMELER

- **TOMBUL TEPE** Hamit köyündedir. İlk Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı .
- **KİLİSE TEPE** Cüce köyündedir.
- **KÜMBETTEPE** Büyükkızıoğlu köyündedir.
- **DEVŞERKAYA TEPESİ** Aşağı Gölyazı köyündeir.
- **KÖYİÇİTEPESİ** Malumoğlu köyündedir.
- **SALUR veya YÜK TEPE** Salur köyündedir.
- **SARIGAZEL TEPESİ** Sarıgazel (Kızılsini) köyündedir.
- **DESTEMEN TEPE** Boğazköy'dedir.
- **KURBAN HÖYÜK** Kabacagöz köyündedir.
- **AĞCI TEPE** Hsırcı köyündedir. Kalkolitik Çağ

TÜMÜLÜSLER

- **DÖKME TEPE** Alayurt köyündedir.
- **TOMBUL TEPE** Hamit köyünün batısında Tombul tepe höyüğü üzerindedir.

KAYA MEZARI Başlamış köyünün batısında İnkaya düz yerleşmesi yanında 4 adet kaya mezarı vardır.

ASKERİ YAPILAR

LADİK KALESİ "Evliya Çelebi Seyahatnamesi"nde, Ladik'in güneybatısında olduğu belirtilen kaleden günümüze, çok az kalıntı gelmiştir. Kanal ve benzeri çalışmalarda, kale duvarları yer yer görülmektedir.

DİNİ VE KÜLTÜREL YAPILAR

•AVCI SULTAN MEHMET CAMİİ

•BÜLBÜL HATUN CAMİİ

•CUMA CAMİİ (DAVUT PAŞA CAMİİ)

•ŞEYH SEYYİD AHMED-İ KEBİR TÜRBESİ ve ZİYARETGAHI

•DİKİLİ TAŞ TÜRBESİ

•SUNULLAH PAŞA TÜRBESİ

•KARAABDAL TÜRBESİ VE ZİYAREGAHI

•GÜLABDAL TÜRBESİ VE ZİYARETGAHI

•ESKİ HAMAM

•SAAT KULESİ

•HAMAMAYAĞI KAPLICASI

ONDOKUZMAYIS

TARİHÇE

Milattan önceki yıllardan beri yerleşim yeri olarak kullanılan ve Çelebi Mehmet döneminde Osmanlı hakimiyetine ilçenin, ilk Türk ahalisi Orta Asyadan göç eden Türkmenlerdir. 93 harbi (1877-1978) sırasında Kafkasya ve Dağıstan'dan göç edenlerin yanı sıra Balkan Savaşları sonunda Avrupa'dan gelen Osmanlı Türkleri de 1913 yılında buraya yerleşmişlerdir. Ayrıca Kurtuluş Savaşı sonrasında Selanik'ten mübadele yoluyla gelenler ile Doğu Karadeniz ve Alaçamdan gelip yerleşenlerde olmuştur.

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI

HIZIR İLYAS HÖYÜĞÜ 19 Mayıs İlçesi'nin Yörükler beldesindedir. Halen mezarlık olarak kullanılmaktadır. Tatlı Elma Mahallesi'ndeki höyük yerleşim yerine bir hayli uzak olup, geniş-yayvan bir özellik gösteren tepe üzerindedir. Tepede sermik parçalarına rastlanmaktadır.

KÖFTEROĞLU TÜRÜLÜSÜ Çetirli Pınar köyündedir.

DAĞ KÖY TÜRÜLÜSÜ Dağ köyündedir.

DİNİ VE KÜLTÜREL YAPILAR

AHŞAP CAMİ Yukarı Engiz mahallesi'ne giden Fatih Caddesi üzerindedir. Tamamen ahşap malzemeye yapılmış olan Cami, Mezarlık içinde bir bahçe içerisinde yer almaktadır.

ŞEYH BEK TÜRBEİ Orta Asya'dan ilçeye göç eden Türkmenler döneminde yapılmıştır. Altıgen plana sahip, kubbeli ve ahşap bir yapı olan türbe, harap durumda iken 1989-90 yıllarında bir hayırseverin de katkısıyla restore edilmiştir. Şeyh Bek de binlerce Anadolu evliyalarından biridir.

HAMAM Yörükler beldesi Fezi Çakmak Mahallesi'nde yer alan hamam 19. yy Osmanlı eseridir. Hamamcızadeler tarafından yapılmıştır.

KÖPRÜ Yörükler Beldesi'nin Kasaba Mahallesi'ndeki Taş köprü, 19 yy Osmanlı köprüsüdür. Taş malzemeye yapılmış olan köprünün, önemli bir kısmı toprak altında kalmıştır.

SALIPAZARI

TARİHÇE

I. Dünya Savaşı'ndan önce yörede Türk köylerinin yanında Rum, Ermeni ve Gürcülerin yaşadığı, I. Dünya Savaşında özellikle Rum ve Ermeni çeteleriyle Türk halkı arasında çatışmaların çıktığı, ancak Türk halkının mücadelesi sonucunda Rum ve Ermenilerin yenilmeleri ve Türk halkına ihanetlerini anladıklarından bu bölgeyi terk ettikleri bilinmektedir.

Terme ve Çarşamba ilçelerinden ayrılan Alanyakın, Düzköy ve Bereket köylerinin birleşmesiyle 1973 yılında Belediye, 1988 yıllarında da ilçe olmuştur.

DİNİ VE KÜLTÜREL YAPILAR

Salıpazarı ilçesinde sanat değeri olan yapılar yoktur. Merkezi camiler Cumhuriyet dönemi Cumhuriyet dönemi yapılarıdır. Salıpazarı merkezine 5 km mesafedeki, Kayadibi Mahallesi'nde 4 adet kaya mezarı tipinde mağaralar bulunmaktadır. Ayrıca yeşil köy mezarlığında Yeşil Türbe mevcuttur. Türbe oda şeklinde bina içindedir. Harap durumdaki bina köylüler tarafından restore edilmiştir. Dilek ve Murat yeri olarak tanınır.

Kestane Pınarı köyünde üç adet mağra vardır. Bunlar Topuzlu, Şahinkaya ve Kiblekaya olarak isimlendirilmiştir.

ASKERİ YAPILAR

GARPU KALE Konakören ve Kuşçuağz köyleri hududunda Karpu Kale adıyla bilinen kale, Garfu, ya da Gerfu olarak da anılır. M.Ö. 7. yy.'a ait olduğu ileri sürülen kalenin bir rivayete göre Amazonlara ait olduğu söylenmektedir. Giriş kapısı kayadan oyularak, merdivenler ise kayaların yontulması suretiyle yapılmıştır.

TEKKEKÖY

Tekkeköy, Samsun İline bağlı, Samsun-Ordu karayolunun 13. kilometresinden 1 kilometre güneyinde yer almaktadır. İlçede yerleşim insanlık tarihi kadar eskidir.

Bugünkü Tekkeköy, tarihi süreç içerisinde, mağara yerleşimleri sahasından kuzeye doğru yayılmış şirin bir Karadeniz ilçesidir.

Bölgedeki mağraların birinde yapılan kazılar neticesinde üstte Hitit, altta Bakır çağı dönemlerine ait kültür kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Köy mezarlarında ölülerin yanında tunç ve bakırdan yapılmış eşyalar ile taştan yapılmış ok uçlarının bulunması ise ilçenin o tarihte ileri bir tekniğe sahip olduğunu göstermektedir.

İlçe, tahminen 1250-1330 yılları arasında yaşamış olan Şeyh Zeynüddin'in, burada kurduğu "Tekke" ve bu çevrede oluşturduğu çiftlikten sonra bir kasaba haline gelmiş, "TEKKEKÖY" adını bu nedenle almıştır.

Tekkeköy 09.08.1988 tarihinde de ilçe olmuştur.

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI

TEKKEKÖY MAĞARALARI Tekkeköy ilçe sınırları içerisinde yer almaktadır. Fındıcık ve Çınarcık derelerinin suladığı vadi boyunca yükselen kaya kitlelerinde büyüklü küçüklü oyuk ve mağaralar vardır.

ÇINARALAN KÖYÜ CAMİİ Kiliseden camiye çevrilmiştir. Kesmetaş malzeme ile yapılan caminin kuzeyinde girişinin çevresi kademeli olarak kapıya doğru derinleşen bordürlerden oluşan süslemeye sahiptir.

ŞEYH YUSUF ZEYNÜDDİN TÜRBESİ Anadolu Selçuklu Devleti zamanında yaşamış büyük İslam velisidir. Doğum ve ölüm tarihleri hakkında kesin bir bilgi yok ise de, kardeşi Seydi Kudbüttin Hazretlerinin 1322 yılında vefat ettiği bilindiğinden 1200 ile 1330 yılları arasında yaşadığı tahmin edilmektedir.

Şeyh Yusuf Zeynüddin Hazretleri; Gavs-ı Azam Şeyh Abdülkadir-i Ceylani hazretlerinin (1078-1166) torunudur.

YEL DEĞİRMENİ Çırakman köyünün 1 km kadar dışında yol üzerindeki köy mezarlığındadır. 6 metre çapında 7 metre yüksekliğinde silindirik bir yapıdır. Moloz taşın dışı gelen yüzleri düzenlenerek örülmüş yukarıya doğru hafifçe daralmaktadır.

TERME TARİHÇE

M.Ö. VII. yüzyılda kurulmuştur. Karadeniz sahilinde, Amisos, Sinop gibi büyük şehirler Termisus'ta (Terme) bulunuyordu. Burayı meşhur Amazonların başkent olarak bir kuvvetle muhtemeldir. Çarşamba'nın Şeyh Güven, Karaoğlan camilerinin eski okunmaktadır.

Terme ve çevresinde yapılan yüzey araştırmalarında höyük, tümülüs, veya yerleşim yeri olarak tespit edilmiş herhangi bir yer yoktur. Terme deyince akla AMAZONLAR gelir. Amazonlar, çok eski çağlardan bu yana bir çok bilim adamının ilgisini çekmiş, sanatçılara esin kaynağı olmuş, efsanevi kadınlar topluluğudur. Homeros onlardan "Erkek gibi Amazonlar" diye söz eder.

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI

SİMENİT GÖLLERİ Terme tarafından denize akan bir çayın, arazinin çok düz olmasından dolayı denize dökülmeden önce geniş bir alana yayıldığı, iç içe göller oluşturduğu görülmektedir. Diğer taraftanda denize bitişik olan bu geniş göl alanın büyük bir kısmı sazlıktır. Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nce "Yaban Hayatı Koruma Sahası" olarak belirlenen göller, derin değildir, dibi çamurludur, bazı bölümlerinde sandalla gezilebilmektedir.

KÜLTÜREL YAPILAR

PAZAR CAMİİ Geç dönem Osmanlı yapısıdır. 20. yy başlarında esaslı bir onarım görmüş, iç mekan genişletilmiş, minaresi yenilenmiştir.

YUKARI SÖĞÜTLÜ CAMİİ (Karacalı Camii) Yukarı Söğütlü köyünde, büyük bir mezarlığın içerisinde. Dikdörtgen planlı, tek katlı ahşap malzemelidir. Oldukça basık, kırma çatılı ve kiremitle örtülüdür. Son cemaat yeri camiyi üç yönden çevrelemektedir. Giriş kapısı oyma tekniğinde geometrik süslemelidir.

AŞAĞI SÖĞÜTLÜ CAMİİ Aşağı Söğütlü köyü içerisinde. İki katlı olup tamamen ahşap malzemedir. Kuzey cephede son cemaat yeri, kuzeybatı köşede ahşap (dışı çinko ile kaplanmış) minaresi vardır.

CÜNEYD-İ BAĞDADI TÜRBESİ "Cini Bağdat" adı ile de anılır. Dibekli köyündedir. Biri yukarıda, diğeri aşağı düzlükte iki adet türbe vardır. Yapı olarak basittir. Sanatsal değeri yoktur.

VEZİRKÖPRÜ

TARİHÇE

Vezirköprü ilçesinin kimler tarafından ve ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemekle beraber, ilk defa hititlerin bir eyaleti olarak kurulduğu tahmin edilmektedir. M.Ö. 1200 yıllarında batıdan gelen Firiğyalılar'ın akınlarıyla yıkılan Hitit Devleti'nden sonra bu havali Friğya hakimiyeti ve Paflagonya idaresine girmiştir. Hamit SADİ, Türk Yurdu Mecmuası'nda "Anadolu'dan Geçen Transit Yollar" adlı yazısında, tarih öncesi çağlarda Irak'ı Karadeniz'e bağlayan (Ninova-Sinop) transit yolundan bahsederken bu güzergahın tayinini gösteren tahminlerinde ve makalesine, ilaveten eklediği haritasında çizdiği transit yolun Sinop'a geçerken köprü kazasının adı geçmektedir ve eski Yunan cığrafyasının Yeşilirmak ile Kızılırmak arasındaki saha ile Sinop'a kadar olan sahil noktasına "Asurya" demelerinin sebebi bu muntikanın caddesinin mühtelası, olması eski çağlarda Karadeniz'in bu kısmındaki yerleşimin Sinop olduğu da yazarın tespitleri arasındadır.

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI

HÖYÜKLER VE DÜZ YERLEŞMELER

*DOĞAN TEPE

*KURU DERE

*YAĞINÖZÜ-ÇAKMAK

*ÇÖRLEN TEPE

*HÖYÜK TEPE-OYMAAĞAÇ TEPE

*KELTEPE

TÜMÜLÜSLER

*YAĞBASAN TÜMÜLÜSLERİ

*ÇELTEK TÜMÜLÜSLERİ

*AŞAĞI NARLI TÜMÜLÜSÜ

*AVDAN KÖYÜ TÜMÜLÜSÜ

*ÇAL KÖYÜ TÜMÜLÜSÜ

*YUKARI ÇAL KÖYÜ TÜMÜLÜSÜ

*KÜLETEK TÜMÜLÜSÜ

***MALTEPE TÜMÜLÜSÜ**

ROMA VE GEÇ ROMA ANTİK ÇAĞI YERLEŞMELERİ

***ÇÖĞE KÖYÜ YERLEŞMESİ**

***ADA TEPE YERLEŞMESİ**

***KIZILCAÖREN YERLEŞMESİ**

***ÖRENYERİ YERLEŞMESİ**

***TEPEÖREN YERLEŞMESİ**

***TÜRKMEN KÖYÜ**

DİNİ VE KÜLTÜREL YAPILAR

TACETTİN PAŞA (KURŞUNLU) CAMİİ

KALE VEYA TAŐKALE CAMİİ

ABDULGANİ (NAMAZGAH) CAMİİ

YÖRGÜÇ PAŞA CAMİİ (ORTA CAMİ)

ABDUL AHMET PAŞA MEDRESESİ (TAŞ MEDRESE)

ABDÜLKERİM AĞA MEDRESESİ

SLEYMANAĞA MEDRESESİ

RAHMANİYE MEDRESESİ

TAŐHAN

MUSTAFA EFENDİ HANI

ÇİFTE HAMAM

KURŞUNLU TACEDDİN PAŞA ÇEŞMESİ

ŞİFA HAMAMI

KALE HAMAMI

YUSUF AĞA HAMAMI

KALE HAMAMI

YUSUF AĞA HAMAMI

NAMAZĞAH ÇEŞMESİ

TACETTİN PAŞA HAMAMI

BEDESTEN VE ARASTA

GANİOĞLU ÇEŞMESİ

SULTAN PINARI ÇEŞMESİ

KURT KÖPRÜ

MERKEZ SAAT KULESİ

ANIT AĞAÇLAR

ÇINAR AĞACI

YAKAKENT

TARİHÇE

M.Ö. II. yy. da kurulduğu bilinen Yakakent'in eski adı Kominos'tur. Osmanlı imparatorluğu zamanında burada yaşayan Bizanslıların, imparatorluğu tanınamaları üzerine Yavuz Sultan Selim Çaldıran Savaşı'nı yapmak üzere Trabzon'a geçerken adı Kominos olan bu şehri tamamen yerle bir ettiği bilinmektedir. "Başsız Piskopos" anlamına gelen Kominos adını daha sonraki yıllarda Rumlar da kullanmıştır. Şehre daha sonra gelenler adını "Gümünes" şeklinde değiştirmiştir. Bugünkü Yakakent 1800 yılında Gerze'den gelen 3-4 aile tarafından kurulmuştur. 1893-1895 yıllarında Rus işgalinden kaçan Doğu Karadenizliler, 1922 yılında Selanikten gelen göçmenlerle Yakakent daha da büyümüştür. 1896 yılında muhtarlık, 1 Mart 1963 yılında da belediye teşkilatı kurulmuş, aynı yıl Gümeliöz olan resmi adı, Yakakent olarak değiştirilmiş ve 1990 yılında da ilçe olmuştur.

Yakakent ilçesinde Pilavtepe olarak bilinen tümülüs dışında herhangi bir yerleşme izi tespit edilmiştir.

FOLKLORİK YAPI

YÖRESEL HALK EDEBİYATI

Zengin ve çeşitlilik gösteren halk edebiyatı bölgenin sosyolojik yapısından kaynaklanmaktadır. Böylece ağız farklılıkları, söyleme biçimleri ve nüfus farklılıklarını gözlemek mümkündür.

ATASÖZLERİ VE DEYİMLER

Türk Dil Kurumu'oca yöreden derlenmiş bazı atasözleri şunlardır:

Acele eden gancık, kör doğurur.
Ağzı yimbirdayanın sırtı gümbürder.
Akli olmayınca neylesin sakal.
Allah süsücü hayvana boynuz vermez.
Arkadaşı dıştan değil, içten seç.
Aslan varken kediye ciger düşmez.
Aslı hu nesli hu.
At kişnemeyince tay gelmez.
Balcıya pekmez satılmaz.
Başının sağlığı, düşmanın varlığı.
Bilginden düşmanın olsun.
Bir ekmeklik unun varsa erbabına yaptır.
Bir söyle, iki dinle.
Çarık çarıkla, sarık sarıkla.
Çenede bir tutam kıl taşıyacağına, yüreğinde bir tutam nur taşı.
Çok yaptık yalamı, yarısı kalsın kalanı.
Dağ adamı, öldürür sağ adamı.
Dağ başında kozak, senede bir gelir gezek.
Dağ başında, çamkadı; pelit müftü.
El gözü taşı eritir.
El agzıtla kuş tutmak.
Gelen atın başına vurulmaz.
Gitti ağalar, paşalar; kellerle körlere kaldı kıyılarla köşeler.
Gülme komşuna gelir başına.
Güzellik katık olmaz.
Güz, sabanları düz.
Güvenme varlığa, düşersin darlığa.
Hırs, baldan tatlıdır.
Hocanın dediğini yap, gittiği yoldan gitme.

BİLMECELER

Samsun'dan derlenmiş bazı bilmece örnekleri:

Dürüm dürüm balzamaç,
Yerim yerim karnım aç.
(Kuran-ı Kerim)

Masal masal maskara
Ağzı burnu kapkara.
(Fırın)

Bilmece bildirmece,
El üstünde kaydırmaca.
(Sabun)

TEKERLEMELER

Bazı örnekler:

Türkü mürkü,
Ninemin kürkü.
Bir çektim yırtıldı,
Ninem dikmekten kurtuldu.

Tahta tahta ben var.
Uzun uzun şam var.
Kalk öküze yem ver.
Ben vermem sen ver.

Abam abama küstü,
Cam elini kesti.
Amcam yoğurt getirdi,
Kedi burnunu batırdı.
Kedinin burnunu kestiler,
Minareye astılar.
Minarenin kilidi,
Akşam gelen kim idi.
Amcamın oğlu Musacık,
Eli kolu kısacık,
Çekil buradan topacı

DUALAR – ALKISLAR

- Allah ne muradın varsa versin.
- Allah kimseyi kimseye muhtaç etmesin.
- Allah işni rast getirsin.
- Allah seni nur gölünde yatırsın.
- Allah evlatlarına bağışlasın.
- Allah sevdiğine kavuştursun.
- Mekanın cennet olsun.
- Tuttuğun toprak, altın olsun.
- Ürünün berketli olsun.
- Yaptığın iyiliği unut, gördüğün kötülüğü unut, yalnız Allah' ını unutma.

BEDDUALAR – KARGISLAR

- Allah, kel uyuz versin; tırnak vermesin sana.
- Allah seni araba dayağı gibi süründürsün.
- Allah ocağımı batırsın.
- Allah ocağına incir ağacı diksin.
- Allah seni kahretsin.
- Allah seni taş etsin.
- Ciğerinden tutulasın, kan kusasın.
- Dilini eşşek arısı soksun.
- Gençliğine doyma.
- Kanın içine aksın.
- Kolların dibinde kurusun.
- Sen ölürsen ellerime kına yakacağım.

TERSİNE BEDDUALAR

- Gözün kör olmasın.
- Ölü kargalar gözünü oysun.
- Susuz derelerde boğulasın.
- Yıkık duvar altında kalasın.

İŞ DUASI

- Allah kolaylık versin.
- Elim iş, gözüm kuş, ne var bunda bir hamlelik iş.

- İş başı ileri, şeytan başı geri.
- Şeytan daş, ben kuş, Allah sen rast getir.

YEMİNLER

- Allah belamı versin.
- Burdan eve varmayayım.
- Dilim (dinim) gavur dili (dini) olsun.
- Ekmek gözüme dursun.
- Ekmek beni çarpsın.
- Kör olayım.
- Kuran gözüme.

HALK ŞİİRİ ve HALK ŞAİRLERİ

Samsun'da geleneksel halk şiirini devam ettiren günümüz ozanları bulunmaktadır. Özellikle İl Kültür Müdürlüğü'nün destekleri ile geleneksel saz şairliği geleneğinin sürdürülmesi çalışmalarını teşvik edilmekte ve ilde "Geleneksel Samsun'lu Halk Aşıkları Şenliği" düzenlenmektedir. Bu bölümde Samsunlu Halk Aşıkları tanıtılacak ve eserlerinden kısa örnekler verilecektir.

Aşık Ali Galip AKYOL:

Samsun'un Vezirköprü ilçesinin Güldere köyünde 1946 yılında doğmuştur. Evli ve altı çocuk babası olan aşık, geçimini çiftçilik yaparak sağlamaktadır. Saz çalmasını bilen, ustası ve çırağı olmayan aşık çeşitli yarışmalara katılmış ve ödüller almıştır.

Sabahtan işe gitmeyi,
İhmal etme canım kardaş.
Çöpe atmayın ekmeği,
İsraf etme canım kardaş.

.....
Tembih olsun kardaş size,
Hızır gelir evinize,
Para dolsun kesenize,
İsraf etme canım kardaş.

Türk evladı durmadan sen
Oku öğren oku öğren
Şafaklara yükselsin vatan
Oku öğren oku öğren.

Rahat uyu Kemal Ata'm
Yükseliyor bizim vatan
Aşık Arslan destan yazan
Oku öğren oku öğren.

Aşık Arslan: Asıl adı İbrahim Ersan AKYOL olan aşık, 1950 yılında Samsun'un Vezirköprü ilçesinin güldere köyünde dünyaya geldi. Geçimini çiftçilikle sağlayan aşık, evli ve yedi çocuk babasıdır. "Size" dergisinde şiirleri

yayınlanan aşık, çeşitli yarışmalara katılmıştır.

Saz çalan aşığın ustası
Abdurrahman ÇETİN' dir.

Aşık Kemali BÜLBÜL: Asıl adı Kemal BÜLBÜL olan aşık, Samsun'a bağlı Kavak ilçesinin Kozansıkı köyünde 1928 yılında dünyaya geldi. Evli ve dört çocuk babası olan Aşık'ın

yayınlanmış şiir kitapları olduğu gibi çeşitli yarışmalar

GELENEK VE GÖRENEKLER

DOĞUM

İlimiz dahilinde doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası ile ilgili birtakım adetler ve inanışlara, yöresel farklılıklar göstermekle birlikte, rastlanılmaktadır. Bu adet ve inanışların bir kısmı batıl, bir kısmı örf ve adetlerden, bir kısmı da dini inanışlardan kaynaklanmaktadır. Bunları bölge veya yöreye ayırmadan vermek istersek;

- Hamile kalan kadın haberi ilk önce en çok sevdiğine söyler.
- Çocuğu olmayan kadın adı Mehmet olan yedi evden kumaş parçası toplar. Bunları dikerek bebek giysisi yapar.
- Yine çocuğu olmayan kadın üç ile yedi evden (adı mehmet olan) yedi bıçak toplar. Bunları kutsal sayılan yerlere bırakır. (tekke, türbe,yatır v.b.) hangi yere bırakılan bıçak paslanırsa buraya adak adanır, kurban, kesilir, namazkılır, dualar edilir.
- Aşeren kadının isteği yerine getirilmezse çocuğunun eksik doğacağına inanılır.
- Çocuğu olmayan kadınlar köyde "Domuz Ağsağı" denilen menekşe saplarının kaynatılması ve kabuklarının soyulması sonucu elde edilen bu bitkinin döl yoluna koyulması suretiyle hamile kalacağına inanılır. Her idrardan sonra bu bitki değiştirilir. Kadın kendini sıcak tutar.
- Yeni doğan bebek "Hölük" denilen toprağa belenir. Temiz toprak ısıtılır. Beşiğe veya yatağa konur. Bebeğin belinden aşağısı gelecek şekilde bu toprağa belenir. Beleme işlemi bebek doğduktan 3 ile 7 günden sonra başlar.
- Yeni doğan bebeğe önce yüzgöz olmasın diye annesinin ayağının ucuna yatırılır. Sonra sağ yanına yatırılır.
- Yeni doğan bebeğe üç ezan vakti geçtikten sonra anne sütü verilir.
- Bebek kutsal sayılan günlerde veya bayramlarda doğmuşsa örneğin; Ramazan, bayram, arife günü bu isimler, ya da büyüklerin adını vermek geleneklerdendir. Çok fazla çocuk olursa "Yeter", doğupta ölen olursa "Dursun" gibi adlar verilir.
- Bebek doğunca ya babasına ya da ailesinin en büyüğüne müjdelendir bahşış alınır.

- Bebek doğunca ebesi tarafından bir isim takılır. Bu isme göbek adı denir. Daha sonra ailece ayrı bir isim verilir. Bu isim verilirken bebeğin sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okunur.
- Bebek görmeğe gelenler süt , çorba vb. Gibi yiyecek, bunun yanı sıra çeşitli giyecek eşya getirirler. Ziyaretçilerde ikramlarda bulunulur.
- Bebek zarlı doğarsa uğurlu sayılır. Bu zar alındıktan sonra temiz bir beze sarılır eşi ile birlikte gömülür.
- Bebeği ve annenin kırkı çıkmadan, adetli kadınların, yeni doğum yapmış kadınların, genç kızların, bazı yörelerde de erkeklerin görmelerine izin verilmez.
- Lohusa, “al basmasın” diye yalnız bırakılmaz.
- Aynı zamanda doğum yapan kadınlar “kırk basmasın” diye iğne veya bezleri değiştirilir.
- “Kırk basmasın” diye bebeğe kuşun dökerler, zelveden geçirirler. Zelve öküz boyunduruğunun her iki ucunda bulunan bebek ayakları andıran öküz boyunluğudur.
- Çocuk veya anne genellikle kırkı çıkmadan yalnız bırakılmaz, bırakılması gerekirse yatağına süpürge dayanır. Cinler, cadılar uğramasın diye, bazı yerlerde su, ekmek bırakılır.
- Bebeğin bezleri yıkandıktan sonra gün batmadan toplanır. Gün batımına bırakılırsa bebeğin hastalanacağına inanılır.
- Uğursuzluk girmesin diye gündeğdu tarafından bir kapı kilitlenir.
- Bebeği ve anneyi kırklamak için kırk kaşık su dualarla liğene, dökülür veya süpürge teli evin içine ve dışına serpilir. kırklama suyunun içine sarılık olmasın diye altın atılır.
- Genelde erkek çocuğun olması istenir.
- Konuşmayan çocuğun dayısı bir tama kiltlenir, dövülür, bu sayede çocuğun dilinin açılacağına inanılır.
- Cuma ve Pazar gecelerinde yatılması gerektiğine inanılır. Diğer gecelerde yatılırsa çocuğun sakat olacağı var sayılır.
- Adet gününe üç gün kala yatılıpta sağ yana dönüp bir müddet bekleyince oğlan çocuğu olacağına inanılır.
- Kırkı çıkan anne ve bebeğin ziyarete gittiği yerlerde genelde “Yumurta yedirilir. Yumurta gibi tutasın derler. Annenin yüzüne bahtı açık olsun, ak olsun diye un sürerler.

SÜNNET

İslam Din’inde Peygamber’imizin yaptığı, söylediği yada yapmayı, uygulamayı öğütlediği şeyşere uymaya “sünnet” denir.

İslam Din’inde sünnet geleneğinin köklü oluşunun bir başka gerekçesi de, Peygamber’imizin bir rivayete göre sünnetli doğmuş oluşundan kaynaklanır.

Bu nedenle her erkek çocuğun hayatının en önemli anlarından biri, sünnetinin yapıldığı gündür. Erkek çocuklar daha ziyade üç-yedi yaşları arasında sünnet edilmektedir. Bir ailede yaşları birbirine yakın birden çok erkek çocuk olduğu zaman ortalama bir yaşta hepsi için bir merasim yapılır; bu arada üç yaşından küçük çocuklarda sünnet ettirilmektedir.

Zengin aileler sünnet çağında ki öksüz ve fakir aile çocuklarını da kendi çocukları ile birlikte sünnet ettirerek, gururlarını kırmadan onların sünnet masraflarını karşılamaktadırlar.

Sünnette yapılan törenler buldukları yörelere göre değişiklik göstermekle beraber temelde aynıdır. Merasim genellikle çocuğun baba evinde, akraba, eş ve dostlarının huzurunda yapılır. Bu vesile ile Mevlit okutulur, yemek verilir ve çeşitli eğlenceler düzenlenir.

Düğün sahibi sünnet merasiminin yapılacağı tarihten en az on gün öncesinden yakın akrabalar başta olmak üzere, diğer tanıdıkları ile birlikte eş, dost ve komşularını yakın akrabalarından birini (elçi) tayin ederek, uzak yerlerde olan akraba ve tanıdıklarına ise davetiye göndermek suretiyle merasime çağırırlar.

Davetiyelerin bir kısmı sünnetin dini yanını;

**Yücedir Peygamberimiz, gerçektir sünneti,
Bunu icra eder erkek olan ümmeti,
Teşrif ederseniz merasimimize,
Hak nasip etsin sizlere de cenneti,**

Mısralarıyla vurgulanırken, diyer bir kısım davetiyelerde de çocuğun babasının (babası yoksa annesinin veya dedesinin) ağzından yazılan;

**Başımıza giydik fes,
Aniden oldum prens.
Sünnetçi amca hiç düşünme,
İstedığın kadar kes,**

**Hazreti Muhammed'in emridir sünnet,
Bizede nasip oldu bu mürüvvet
Duyanlar duymayanlara duyursun
Bize de nasip oldu sünnet.**

Dörtlükler veya benzeri dörtlükleriyle sünnete davet ederler.

Düğün sahibi sünnet olacak çocuğun yatağını önceden hazırlar. Daha sonra sünnet elbisesi ayakkabısı vb. Eşyaları alınır.

Sünnetin yapılacağı oda ile çocuğun yatacağı oda hazırlanır. Çocuğun yatacağı odaya önceden diktirilen yatak ve yorganı getirilerek oda süslenir.

Bu sırada yemek hazırlıklarına başlanır, yemek düğün sahibinin maddi durumu ile orantılıdır. Maddi durumu daha iyi olanlar kurban keserek etli yemekler yaparlar. Maddi durumu iyi olmayanlar ise Mevlit esnasında sadece şeker veya şerbet ikram etmekle yetinirler.

Sünnet düğünü yaz aylarında ve genellikle Perşembe günleri davul ve zurnanın (bazen zurna yerini klarnete bırakır) köye getirilip çalınmasıyla başlar.

Uzak yerlerden yatılı olarak gelen misafirler köylüler tarafından evin oda sayısına göre paylaşılarak misafir edilirler.

Sünneti yapacak kişinin işinin ehli, özellikle diplomalı olmasına dikkat edilir ve bu kişi hocayla beraber sünnetin yapılacağı gün çağırılır.

Genellikle il ve ilçe merkezlerimizin yanı sıra diğer bazı bölgelerimizde sünnet edilecek çocuk ve arkadaşlarının yanı sıra çocuğun yakınları, kiralanıp süslenen arabalara bindirilerek çocuklar gezdirilir.

Artık tüm hazırlıklar tamamlanmış sünnetin yapılacağı an gelmiştir.

Bir taraftan eğlence devam ederken diyer yandan da çocuğun sünnet edileceği oda çocuğun ailesi tarafından hazırlanır. Bu arada çocuğun iç çamaşırları yakınları tarafından çıkartılarak sünnet entarisi çocuğa giydirilir.

Sünnet entarisi giydirilen çocuk yakın akrabaları (babası, amcası, dayısı vb.) ve diğer misafirler tarafından cesaret verici sözler söylenerek hocayla birlikte odaya alınır. Bu devirde kirve olma adeti olmadığı için çocuk genellikle amcası ve dayısı tarafından tutulur.

Bir taraftan hoca ve odada bulunanlar tekbir getirirken, sünnetçi de kesim işini tamamlar.

Sünnetçi tarafından kesilen sünnet derisi düğün sahibine verilir. Düğün sahibi sünnet derisini evin dışında bulunan temiz bir yere çukur kazarak toprağa gömer.

Sünnet işlemi tamamlanır tamamlanmaz çocuğun yakın akrabaları ve davetliler, çocuğa çeşitli hediyeler (para, altın, oyuncak vb.) verildikten sonra müzik kesilerek çocuğun bulunduğu odada Mevlit okunmasına başlanır. (bazı yörelerde Mevlit sünnetten bir veya iki gün sonrada okutulmaktadır).

Mevlitin bitimine müteakip yemek ikramına başlanır.

ASKERLİK

Türk milletinin tarihinde ve hayatında önemli bir yer tutan askerlikle ilgili olarak askere gidiş ve dönüş tarihlerinde bir takım örf ve adetler bulunmaktadır.

Bölgemiz de askerlik çağına gelmiş bir erkeğin askere gitmesi düğün ve sünnetten sonra üçüncü müsvet olarak değerlendirilir. Anne ve babasının en büyük mutluluk tablolarından biridir.

Kavak, Havza ve Vezirköprü yörelerinde askerlik sevk kağıdını almış olan gençler hoparlörlerle ilan edilerek herkesin köy meydanında veya köy camisi etrafında toplanmaları (genellikle köy meydanında) istenir. Toplanan yaşlı-genç, çoluk-çocuk, kadın,erkek herkesten helallik alınır. Sağlıla gidip gelmesi için hep birlikte duvalar edilir.

Yine aynı bölgede askere gidecek olan gencin evine gözaydınlığına ve asker görmeye gidilir. Akrabalar, komşular ve yakın dostlar hediyelerle gelirler, yerler içer ve helallaşırlar. Asker dönüşünde de asker görme tekrar edilir. Askerin getirdiği kına ve sabundan ziyaretçilerin

başlarına konur. Askerden dönen genç veya gençlerin aileleri dönüşü takip eden ilk gece mevlit okuturlar. Adakları varsa keserler. İkramda bulunurlar. Yemek davetini bazen askere gidenler ortaklaşa gerçekleştirirler.

Bafra, Çarşamba, Terme gibi sahil ve sahile yakın bölgelerde ise askere gidecek gençler ve arkadaşları eğlenceler düzenlerler, davullu, zurnalı konvoylar oluşturup terminaller ve otogarlara giderler, güle oynaya gençleri askere uğurlarlar.

EVLENME GELENEKLERİ

Söz Kesme-Nişan: Samsun'da kız isteme genellikle görücü usulüyle olmaktadır. Günümüzde bu usul görüp beğenme vb. Şeklinde değişti. Oğlan yakınları kız evine kız istemeye gider, kızın ailesi uygun görürse evlilik işine karar verilir, buna 'söz kesme' denir. Daha sonra nişan yapılır. Buna yörelere göre 'şerbet' veya 'şerbet içme' adı verilir. Şerbetten iki gün önce oğlan evi kız evine şerbet için şeker, çay, kahve ve nişan takımı gönderir. Ailenin büyüğü tarafından kız ve oğlana yüzükler takılır.

Dini bayramlar olan Ramazan ve Kuyban baramları ile Hıdrellez günü, oğlan evi tarafından kız evine kurbanlık koç gönderilir. Bu koç süslenir ve boyanır.

Giderek azalmasına rağmen kırsal yörelerde başlık geleneğine rastlanmaktadır.

Düğün: düğün töreni ailenin ekonomik durumuna göre üç ilebeş gün arasında değişir. Köy düğünleri genellikle davul, zurna ile yöresel oyunlar oynanarak yapılır. Düğünde gerek kız gerekse erkek evinin, gelen konuklara ziyafet verme geleneği vardır. Konukları düğüne davet etmek için Ladik köylerinde "şeker" dağıtılır. Buna "okuyuntu" adı verilir.

Köy düğünleri genellikle Perşembe akşamı davul, zurna çalarak başlar. Ladik köylerinde Cuma günü "soku" günüdür. Köyün ortasında bulunan taş bir dibekte yarma dövülür. Dövün sahibi yakınları ekonomik durumlarına göre dövülecek yarmaları getirirler. Aynı gün öğleden sonra gelin ata bindirilip köy yunağma getirilir. Gelinin başı "kız başı" denilen bir kadın tarafından yıkanır. Daha sonra ata bindirilen gelin davul, zurna eşliğinde kalabalık bir kadın grubu tarafından eve getirilir. Bu gelenek bazı yörelerde düğünden bir gün önce davetli kadınlar ile gelin adının birlikte hamama gitmeleri şeklinde görülür. Buna "gelin hamamı" denir.

Kadınlar kendi aralarında çeşitli türkü ve maniler söylerler. Düğünden bir gün önce kız evinde "kına gecesi" yapılır. Gelin adayının el ve ayaklarına kına yakılır. Gelin kız ve annesi kına gecesi ayrılık ifade eden içli türkülerle ve manilerle ağılatılır.

Ladik ve Havza köylerinde damat adayının eline kına yakılır. Buna "güvey kınası" denir. Bu kına aile büyüğü bir erkek tarafından yakılır. Tıpkı kızlarda olduğu gibi erkekler de kısmetlerinin açılması için kınadan yakınırlar. Bu adet diğer ilçelerde de görülmektedir.

Gelin alma, kadınlı-erkekli ve kız evine davul, zurna eşliğinde kız evine doğru yola çıkılarak yapılır. Buna "gelin alayı" denir. Gelin evinin önünde çalgılar eşliğinde oyunlar oynanırken, oğlanın yakınları gelin kızı çıkarmak için eve girerler. Gelinin kardeşi ve yakınlarına bahşiş

verilmeden kapı açılmaz. Sandık üzerinde oturan gelinin odadan çıkarılması ise ayrı bir töreni gerektirir. Damat yakınlarının gelin kıza bahşış vermesi (mal veya para) ile gelin kızın sandık üzerinden kalkması sağlanır. gelin halayı oğlan evine giderken yolda halay çekilir, yol kesilir. yOl kesenlere oğlan tarafından bahşış verilir. Gelin alayı oğlan evine geldikten sonra, kız attan indirilir. Üzerine su serpilir. Eve girerken başına damat ve kaynana tarafından para ve çerez serpilir. Bu adet neslin devamını simgeler. Gelin geldikten sonra akşam üzeri oğlan evinde yenek yenir. Damat yatsı namazını arkadaşlarıyla birlikte camide kılarak eve getirilip, zıfaf odasına gençler tarafından yumruklanarak sokulur.

Ladik köylerinde ise imam, yiğitbaşı, damat, gelin ve gelinin dünür başı olan kadın birlikte namaz kılarlar.

ÖLÜM

Samsun'da ölüm anına ve defin sonrasına ait kurallar genellikle dini esasların dışına çıkmamaktadır.

“Ölüm yatağına” düşen hastanın başında genellikle sessizlik hakimdir. Yakınları sessizce beklerken Kur'an okumasını bilen bir kişi (genellikle din adamı) son nefesteki hastaya “Yasin-i Şerif”i okumaya devam eder. Arada bir de hastanın işiteceği kadar “Kelime-i Şehadet” getirir. Bunun sebebi son nefeste olan hastanın içinden bu kelimeleri tekrarlıyarak, son nefesini imanla vermesini sağlamaktır. Ölüm gerçekleştiikten sonra ölenin elbiseleri çıkartılır, düz bir zemine ayakları kibleye gelecek şekilde yatırılır. Ağzı açık kalmasın diye çenesi bağlanır, göz kapakları kapatılır, ayakları yanyana getirilerek bağlanır ve üstü beyaz bir örtü ile örtülür. Şişmemesi için üzerine bir demir parçası konur. (Bugün buzla sağlanmaktadır).

Cenazenin yıkanması ve kefelenmesi ise yine dini kurallara göre yapılır. Bazı yörelerde, kefelenmekten sonra uygun olmadığı halde yakınları, ölünün yüzünü açtırarak görürler, bazı köylerimize kadın cenazelerinin tülbentlerine Kur'an'dan ayetler yazdırarak kefenlerinin üstüne yazırlar. Mezara ölü ile beraber herhangi bir eşya konmaz. Kavak, Ladik ve Havza'nın bazı köylerinde ölünün kapısından bir kurban keserek etini komşuların getirdiği yemeklerle beraber misafirlere ikram ederler. Cenaze, evinden alınmadan önce kadın cemaattan “helallik” alınır. Cenaze yıkanana kadar okunmaz.

Cenaze namazı genellikle cami avlusunda bulunan “Musalla Taşına” getirilir ve namazı orda yapılır. Namaz öncesi, ruh için “cüz” okunur, “Hatim” yapılır. Bazı ilçelerimizde (Kavak, Ladik ve Havza'da) devir yapılır. Bunlardan amaç ölünün günahlarından arındırılması ve sevap kazandırılmasıdır.

Defin işleminde farklılık yoktur. Bazı köylerimizde defin işlemi bittikten sonra, cemaatin mezarlıktan çekilmeinden sonra, bazı yerlerde cemaat ayrılmadan Talkın (Telkin) denen bir işlem yapılır. inanişaya göre mezara konan cesede, cemaat ordan ayrılmadan ruhunun geri alınmasıdır. Aynı zamanda sorgu meleklerinin de geldiğidir. Yüksek sözle söylenen sözleri ölünün ruhunun duyarak, sorulan soruları kolayca cevablıyacağı düşüncesidir. Burada ölüye “Rabbin kim,

dinin ne, peygamberin kim vb.” Sorulacağı düşüncesiyle “Rabbim Aşşah, dinim İslam, Peygamberim Hz. Muhammet vb.” Cevapların verilmesi şeklindedir.

Daha sonra cenaze yakınlarına “başsağlığı” dileklerinde bulunulur. Bu ilçelerimizin bazılarında onbeş gün sürer.

Dinimizde gün saymanın haram olmasına rağmen, cenazeyi defnettikten sonra geleneksel olarak, “yedisi”, “kırkı”, “elli-ikisi” gibi günler sayılarak bu günlerin tamamlandığı günlerde komşulara ve akrabalara yemekler verilir, ölenin ruhu için Kur’an ve Mevlit okutulur. Böylece yas dönemi sona erer.

YAYLA KÜLTÜRÜ

İlimiz, Havza, Ladik ve Vezirköprü ilçelerinde yaptığımız araştırmalara göre, bu ilçelerimizin bazılarında halen devam etmekte olan “Yayla Kültürü” konusundaki uygulamalı başlıklar halinde vermek istiyoruz. Ayrıca Samsun merkez köylerinden Ladik yaylasına baharla birlikte çıkmakta, güzün dönülmektedir.

-YAYLAYA GÖÇ NEDENLERİ

Edinilen bilgilere göre, yaylaya göç, yöre halkının daha çok hayvancılığa bağlı oluşudur. Fakat köylerde hayvancılığın gereği olan yeterli miktarda otlak ve meranın bulunmaması, hayvanların az miktardaki ekili alanlara zarar vermesi ve hayvancılık için yaylaların daha rahat ve elverişli bir ortam olmasından dolayı yaylalara göç edilmektedir.

-YAYLAYA GÖÇ HAZIRLIKALRI

Hazırlıklar, 15 gün önceden başlar. Bir hafta öncesinden ise, yaylaya göç edecek hanelerden birer kişi yayla evlerinin tamiri için yaylaya gider. Yayla evleri ve hayvanların ahılları onarılır. Bunun dışında yaylada ihtiyaç duyulacak malzemeler, yiyecekler, içecekler, gerekli eşyalar ve giyisiler hazırlanır, eksikler görülür.

-YAYLAYA GÖÇ TÖRENLERİ

Yaylaya göçte birtakım törenler ve uygulamaların, sadece Havza ilçesi köylerinde yapıldığı tespit edilmiştir. Bu uygulamalar şu şekildedir:

Yaylaya göç yapılacağı günün sabahı erken kalkılır. Sabah namazından çıktıktan sonra yaylanın köy halkına hayırlı olması, otunun bereketli ve bol olması dileği ile köy imamına yaşlıların eşliğinde dua yaptırılır.

-YAYLAYA GÖÇ TÜRKÜLERİ

Özellikle yaylaya göç sırasında söylenen türküler yoktur. Yanlız, genelde bütün çocukların havahı olduğu bilinen türküleri çalıp söyledikleri tespit edilmiştir.

-YAYLALARDA YAPILAN ŞENLİKLER, EĞLENCELER

Yaylalarda şenlik olarak çok özel birşey yapılmamaktadır. Yanlız piknik türünde eğlenceler tertip edilmekte, bu eğlencelerde genellikle kuzu kesilmekte, gençler arasında da bir takım sportif etkinlikler düzenlenmektedir.

-YAYLALARDA YAPILAN YARIŞMALAR

Yaylalarda eskisi gibi olmakla birlikte birtakım yarışmaların da yapıldığı tespit edilmiştir. Özellikle son yıllarda, daha çok futbol karşılaşmaları ve güreşler yapılmaktadır. Birbirine yakın olan yayla gençlerinin oluşturdukları takımlar arasında futbol karşılaşmaları yapılmakta, vea aynı yayla gençlerinin iki takım oluşturup, bu takımlar arasında güreş, koşu ve at yarışları düzenlenmektedir. Bunun yanında, av sporları yapılmakta olup; özellikle ekin alanlarına zarar veren yabani domuz avı düzenlenmekte ve en çok domuz avlayan kişiye çeşitli hediyeler verilmektedir.

-YAYLALARDA KONAKLAMA YERLERİ

Yaylarda konaklama yerleri genelde iki tip olup, çadır ve kelik, şeklindedir. Çadırın bir metre yüksekliğinde sade taştan örülüdürü ve üzerinde çadırı tutabilecek ağaçtan çatısı vardır. İçerisi derinlemesine yaklaşık yarım metre kazılarak rahat hareket edilmesi sağlanır. Kelik ise yine duvarları sade taştan örülü, baraka usulü üzeri çatılı ve kremit, ağaç yongası, çadır veya naylonla kaplıdır. Herhangi bir mimari özelliği olmayıp çadıra göre daha serin olmaktadır.

-YAYLALARDA GELENEK VE GÖRENEKLER

Yaylalarda ki gelenek ve görenekleri şu şekilde sıralayabiliriz;

a) yaylada koyun ve keçilerin dışındaki sürüler için (sığır, manda) tutulan sığırtmaca her hafta tüm yaylacılar tarafından birer kaşık tereyağı verilir. Yağ toplama işini sığırtmaç bizzat kendisi yapar. Bu gelenek sığırtmacın, sığırların kurt ve yırtıcı hayvanların tehlikesinden daha iyi koruması için yapılır.

b) Her hafta köyden yaylaya yayık dövmeye genç kızlar ve gelinler gider.

c) Yaylaya çıkıldıktan 15-20 gün sonra köy halkının tamamı şenlik için yaylaya gider. Evde sadece ihtiyarlar bırakılır. Yeni elbiseler giyilir. Yaylada bulunanlarada birer takım elbise alınır. Bunun yanında da yiyecek ihtiyaçlarına takviye götürülür. Bu adete "demek" adı verilmekte ve yalnız Vezirköprünün Boru köyünde uygulanmaktadır.

YAYLAYA GÖÇ VE DÖNÜŞ TARİHLERİ

Yörede aylaya genellikle mayıs ayı içerisinde çıkılır, köydeki işlerin durumuna göre ağustos ve engeç eylül ayı içerisinde inilir.

Dönüş hazırlıkları olarak daha önceden hayvanlar kırpılır derelerde yıkanır. Çadırlar toplanır. Hayvan ve traktörlerle geri dönülür. Belli bir tören yapılır.

SAMSUN'DA YAYLAYA ÇIKAN KÖYLER

- 1- Ladik ilçesi; Büyük ve Küçük Kızıoğlu köyleri.
- 2- Havza ilçesi; Çayırözü, Hacıdede, Bayören köyleri.
- 3- Vezirköprü ilçesi; Bruk, Kibeyi, Elaldı, Yeniçelik, Esenköy, Başalan, Kale, Paşaköyü, Halkahavli, Kabalı, Devalan, Meşeli, Arıca, Gölmekhisar, Özyürük, Kalekızılcaören, Kılıçgüney, Habıbfakı, İncesu, Tavşandağı, Duruçay köyleri.

EV VE ÇOCUK OYUNLARI

YÜZÜK OYUNU : Yüzük avuçta tutulur, havaya atılarak el üstüne alınır; sonrada yavaşça kaydırılarak parmağa geçirilmeye çalışılır. Bunu başaran oyuncu kazanır, düşüren ceza alır.

ABAZA TOPU : Erkek çocuklar semercilerin yaptığı keçe topla oynar. Yakan topa benzeyen bu oyunda gruplaşma yoktur; topu ele geçiren öbürlerine vurmaya çalışır.

ÇIKIRIK ÇÖMEN : Kız veya erkek çocuklarının bindiği tahterevalli biçimi bir oyun aracıdır. Yatay kalas mil üstüne oturtulduğundan hem döner, hemde yükselip alçalır.

SAKA OYUNU : Erkek çocuklarca oynanır. Her oyuncunun elinde kendi yaptığı, üzerine balmumu ile horoz kuyruklarının yapıştırıldığı ceviz yada oval taştan sakası vardır. Horoz kuyruklarının uzun ve süslü olmasına özen gösterilir. Oyun alanına çizilen dairenin ortasına cevizler yada yuvarlak taşlar yerleştirilir. Belli bir uzaklıktan sakalar ustalikle atılır; ceviz yada taşlar daire dışına çıkarılmamaya çalışılır. En çok ceviz veya taş çıkaran oyunu kazanır.

HALK İNANÇLARI

Heryerde olduğu gibi ilimiz dahilinde de bir çok inanışlar mevcuttur. Bu inanışlardan bazıları sonradan halk arasına yerleşmiş ilim ve mantık dışı fikirlerdir ki buna batıl inanışlar denir. Ancak bu inanışların bazıları dinin kendisinden gelen zamanla örf ve adet şeklini alan inanışlardır. İlimizdeki halk inanışları Anadolu'daki halk inanışlarıyla benzerlik göstermektedir.

ADAK VE ZİYARET YERLERİ

İnsanların çağdaş bilimin ve tıbbın yanısıra dertlerine, hastalıklarına çare aramak, şifa bulmak, moral değerlerini yükseltmek amacıyla tekke, türbe, ziyaretgah gibi yerlere gelerek dilek dilemiş, niyetlerde bulunmuş, dualar etmiş, adaklar adanmış ve kurbanlar kesmişlerdir. Bunların sonucu olarak da kutsal sayılan bu yerler etrafında birtakım inanışlar oluşmuştur.

İL MERKEZİNDE

İl merkezinde bilinen üç adet türbeden Ese (İsa) Baba ve Kılıç Dede türbeleri önemli ziyaet ve murat yerleridir. Ayrıca Seyyid Kudbettin Türbesi genç kızlar ve anneleri tarafından kısmet açılması dileğiyle ziyaret edilmektedir.

ALAÇAM: Geyikli Baba ve Hüseyin Dede türbeleri, halkın ziyaret ve murat yeridir.

Geyik Baba hakkında söylene: Arap ordusu komutanı Ebul Eyyüp El Ensari Hazretleri ordusu ile birlikte alaçamdan geçerken komutanlarından Geyikli Baba'nın burada öldüğüdür ve Geyikli Baba'nın geceleri kıldığı, geyikleri ile çift sürdüğü söylentisi yörede mevcuttur. Yöre halkı tarafından türbesinin yaptırıldığı Geyikli Baba'nın türbe mevkiî aynı zamanda güzel bir mesire alanı olup Geyik Koşan mevkiî olarak adlandırılmaktadır.

BAFRA: İlçede bulunan Emir Efendi, Hızır Bey, Emirza Bey türbeleri halkın ziyaret ve murat yeridir.

ÇARŞAMBA: Arap Dede, Sarılık Tekkesi, Gazi Hızır Bey Türbesi, Şeyh Habil Tekkesi, Muşçalı Köyü Arap Tekkesi, Şeyh Güven Köyü Balıklı Tekkesi, Yeni Karaçalı ve Yel Tekkesi, Ahu Baba, Semail Tekkesi, dilek temenni ve şifa amacıyla ziyaret edilen yerlerdir. Ayrıca Sarılık Tekkesinin sarılık hastalığına, Yeni Karaçalı Yel Tekkesi'nin ağrı ve sızı (ye girmesi) hastalığına şifa bulmak amacıyla, Muşçalı Köyü Arap Tekkesi'nin deyağmur duası için ziyaret edildiği söylenmektedir.

Gazi Hasan Bey Türbesi'nde medfun zatın iki kardeşi ile birlikte Orta Asya'dan savaşa savaşa geldiği burda şehit düştüğü rivayet edilmekte olup, savaşa kullandığı kılıçın türbesinde bulunduğu söylenmektedir.

19 MAYIS : İlçedeki Şahbeg Dede Türbesi hastalığına şifa umanlar tarafından ziyaret edilmektedir.

TERME : Terme ilçesine bağlı Dibekli köyündeki türbe "Cini Bağdat" yada "Evliya" diye de anılmaktadır. Halkın ziyaret ve murat yeridir. Yağmur duasına çıkarken önce burada dualar edilir, kurban kesilir. Türbe ile ilgili olarak halk arasında şu rivayet yer almaktadır. Türbenin yanındaki su gözesinden ancak yararlı işler için su alınabileceği, kötü niyetlerle yaklaşıldığında suyun kendiliğinden kesileceği, yakınındaki ağaçların kesilmesine yakınında piknik ve eğlence niyetiyle gelenlere izin vermeyeceğine uzaklara fırlatacağına inanılmaktadır. Bu tekkede dua edilir, kurban kesilir, adak adanır.

Söylene: İslam ordularıyla Samsun'a gelen Cüneyd adlı yiğit düzlükte savaşırken kolunu yitirir. Savaşa savaşa bir tepede şehit düşer. Kolunun ve bedeninin düştüğü yerlere birer türbe yaptırılır. Daha sonra kol gövdenin yanına gömülür, ama ertesi gün kolun eski yerine döndüğü görülür.

HALK MÜZİĞİ

Samsun halk müziğinde farklı tavırlar görülmektedir. Yörede Doğu Karadeniz, Orta Anadolu ezgi ve sazları kaynaşmıştır. Bağlama ve Karadeniz kemençesi bir aradadır. Yörede, resmi derleme 1943'te Ankara Devlet Konservatuarı'ndan Muzaffer SARISÖZEN, Halil Bedii YÖNETKEN ve Rıza YETİŞEN'den oluşan bir ekipçe yapılmıştır.

HALK MÜZİĞİ CALĞILARI

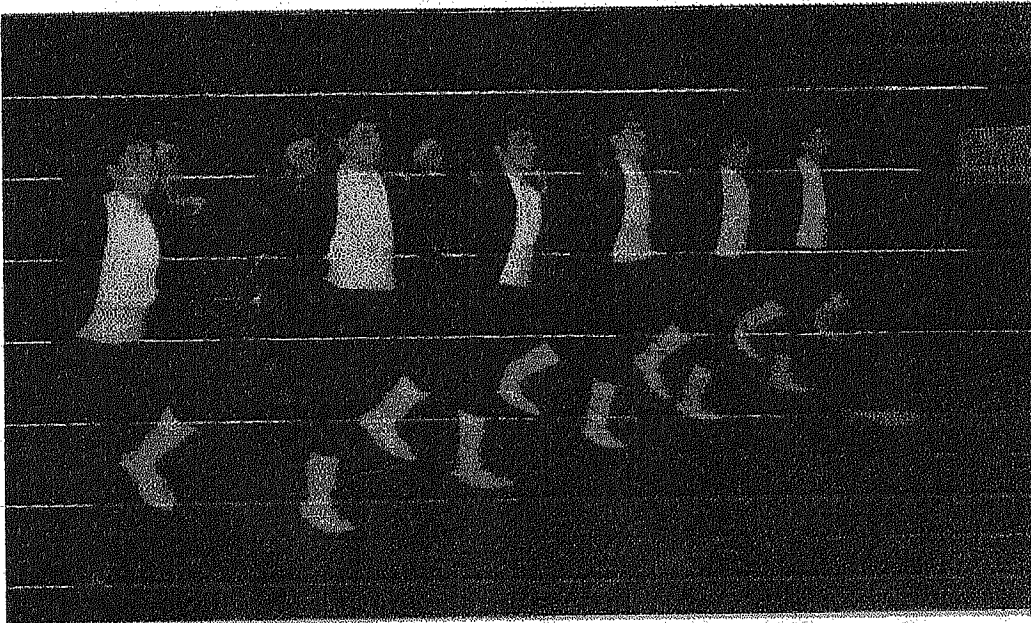
- DAVUL
- ZURNA
- KAVAL
- BAĞLAMA
- CURA
- KEMENÇE

Yörenin Bazı Türküleri Şunlardır:

Al eline kalemi/yaz başına geleni
Allah Allah dedik
Ata binmiş gidiyor
Bağdat'ın hamamları
Belinde ipek kuşak
Beni bir dost yaraladı
Bir mektup yazayım gül yüzlü yare
Cebinde çakısı var/Ne güzel uykusu var
Çarşamba dedikleri/Şekerdir yedikleri
Çarşamba köprü başı/Altındır toprak taşı
Çarşamba'yı sel aldı/Bir yar sevdim el aldı
Dertli sanem bu yıl yarsız kışlasım
Ekin ekim çöllere
Evlerinin önü bir büyük orman
Eymeleri eymeleri

YÖREDE OYNANAN HALK OYUNLARI

YERLESİK KÖYLERDE OYNANAN OYUNLAR

ÜÇ AYAK OYUNU: Ladik çevresinde

DEMİRAĞA (TEMÜRAĞA) OYUNU: Ladik köylerinde

YANLAMA (YELLEME): Ladik Budakdere köyünde

SARIKIZ OYUNU: Ladik Budakdere ve Ayvalı sokağı köyünde

SARHOŞ BARI: Ladik ve çevresi

METELİK OYUNU: Çarşamba ve Terme köylerinde oynanan bir oyundur.

ALAFRANGA OYUNU: Çarşamba ve Terme'de yaygın olarak oynanır.

KABACEVİZ OYUNU: Çarşamba ve çevresinde yaygındır.

SAĞIRPERDE (ÇARŞAMBA ÇİFTETELLİSİ): Çarşamba, Terme, Salıpazarı köylerinde oynananmaktadır.

KASAP OYUNU: Bafra, Samsun, Salıpazarı yörelerinde

GERİŞ (EKİN) OYUNU: Kavak, Havza ve Vezirköprü yörelerinde

ESENGÜL (ESENİYEL) OYUNU: Ladik ve Havza köylerinde oynanan bir halay türüdür.

OY KARGALAR OYUNU: Terme ve köylerinde oynanır.

SEYİRLİK OYUNLAR

Çeşitli eğlencelerde, toplantılarda, özel günlerde sergilenen seyirlik oyunlar, öbür illerin oyunlarına benzer.

Çamsar, Helvacı, Koroğlu, Arap, Deve, Kahya, Sarhoş, Değirmenci, Arazi Taksimi, Keklik Avı, Sığırtaç gibi oyunlar yörede yaygındır.

EL SANATLARI

Halı-klim: Bafra-Yörükler, Kolay, Kavak (kıl kilimi)

Hasır-zembil: Bafra, Ladik, Terme, Alaçam

Bakır: Vezirköprü, Çarşamba

Taş işçiliği: Havza (Taşkaracaören)

Çorap, kumaş, oya: Havza, Vezirköprü, Kavak, Ladik

Bez dokumacılığı: Ladik, Vezirköprü, Kavak

GIYİM-KUŞAM EŞYALARI

Samsun halkının giyim eşyaları konusunda tarihi kaynaklara dayanarak en özgün bilgiler M. Emin Yolalıcı'nın "XIX.

yy'da Samsun'un sosyal ve Ekonomik yapısı" adlı doktora tez çalışmasında ortaya konulmuştur.

Tarihi kayıtlara göre yerli kumaşları dört grupta incelemek mümkündür.

1. **İpekli kumaşlar:** Canfes, kutni, sevayi, ve atlas çeşitleri görülmektedir.
2. **Yünlü kumaş:** Bu gruptaki kumaşlar çuha, aba, şitai, şayak, şal ve merinos olarak yer almaktadır.
3. **Pamuklu kumaşlar:** Basma, has, pazen, futa, alaca ve altıparmak adları ile geçmektedir.
4. **Bez kumaşlar:** Samsun kayıtlarında bürümcek, dimi, tülbent, şeytan bezi, keten bezi, Darende bezi, kırmızı bez, kenare bezi gibi çeşitli bez çeşitli bez türlerinin adı geçmektedir.

BASLIKLAR

XIX. yy'da kadınların giyecekleri baş giyecekleri olarak Çenber, tülbent, yazma, yemeni, başlık, çar ve peçeyi görüyoruz. Erkek başlıkları olarak Sarık, Fes, Başlık, Kululeta, Derviş Tacı.

İÇ GIYİM

XIX. yy'da Samsun'da erkek ve kadınların giydikleri iç çamaşırları don, içlik, iç gömlek, ve don gömlek idi.

DİŞ GIYİM

KADIN GIYİMİ : Kadınların giydikleri dış giyecekler entari, şalvar, miltan(mintan), fistan, maşlah, şal, peştamal, futa

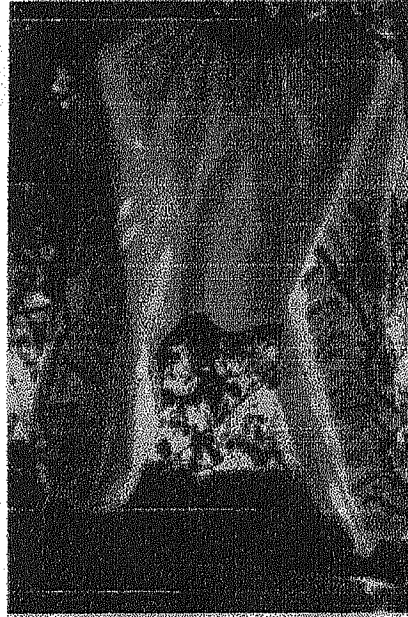
ERKEK GIYİMİ : XIX. yy'da erkeklerin giydikleri dış giyecekler olarak gömlek, pantolon, şalvar, yelek, fermene, cepken(mintan) ve entari kullanılmıştır.

AYAKKABILAR

Ayağa giyilenlerle ilgili Samsun'a ait tereke kayıtlarında pabuç, kundura, çizme, mest, terlik ve çorap adları geçmektedir.

ZİYNET VE SÜS EŞYALARI

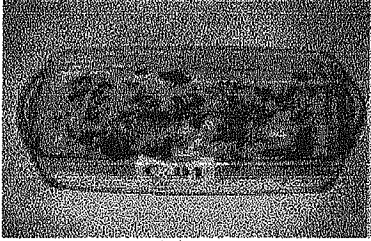
Kullanılan ziynet ve süs eşyaları bilezik, yüzük, kupe, gerdanlık, tepelik, saçlıklar

HALK MUTFAĞI

YÖRENİN BELLİ BAŞLI YEMEKLERİ

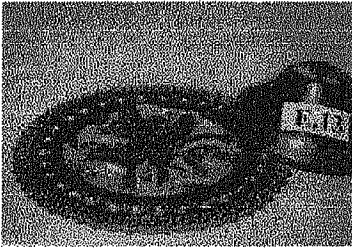
- KAÇAMAK ÇORBASI

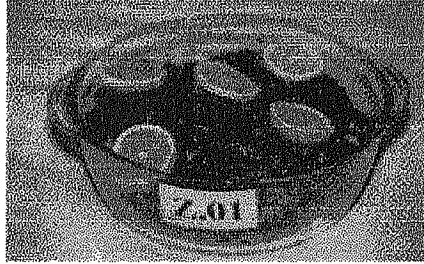
- BALIK EKŞİSİ

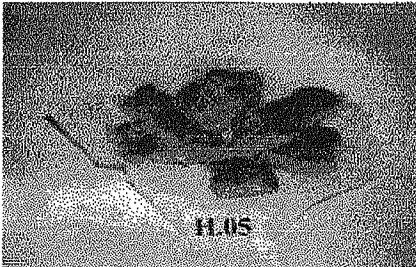
- HAMSİ KUŞU PİLAVI

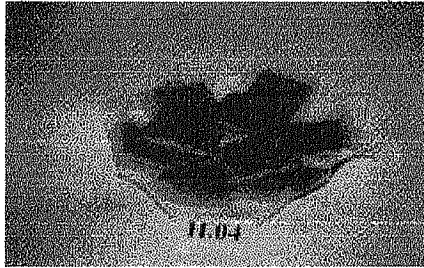
- BAKLALI YAPRAK DOLMASI

- LAHANA SARMA
- KABAK DİLBESİ

- PRASA SARMASI

- LEPSİ
- KATI SÜNDÜRMEŞİ

- **ÇAKALLI MELEMENİ**

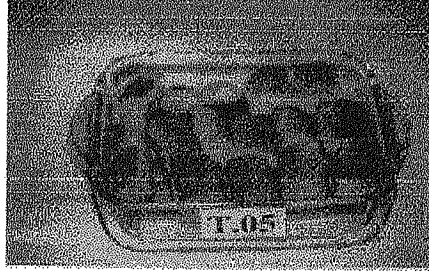
KAVAK YÖRESİ TANDIR KEBEBİ

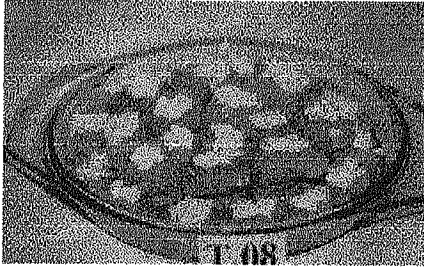
- **KAZ PLAVI ve TİRİDİ**

NOKUL

- **CEVİZLİ NOKUL**
- **MISIR ÇORBASI**
- **BURMAÇ TATLISI**

- **MISIR UNU HELVASI**
- **KATIK BÖREĞİ**
- **MEMECİK**
- **KIRCAN BÖREĞİ**
- **ÇIRÇIR**
- **YANIÇ-YAGLI**

KAYNAKÇA

- 1- Ali Osman Baş "Geçmişten Günümüze Kültür Değerleriyle Samsun"